

Campanya 2009

MEMÒRIA DE LES INTERVENCIIONS ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES A L'ASSENTAMENT IBÈRIC DEL CASTELLET DE BANYOLES (TIVISSA, RIBERA D'EBRE).

Asensio, David
Jornet, Rafel
Miró, Maite
Sanmartí, Joan

Fitxa tècnica de la intervenció arqueològica

Nom del jaciment: Castellet de Banyoles

Municipi: Tivissa

Comarca: Ribera d'Ebre

Campanya: 12a campanya

Dates de l'excavació: desembre del 2009, segons resolució del director general del Patrimoni Cultural.

Direcció: David Asensio Vilaró, Maite Miró Alaix, Rafel Jornet Niella

Projecte d'investigació: Projecte de recerca arqueològica sobre les estratègies d'ocupació del territori i la seva evolució a les comarques del curs inferior de l'Ebre durant la protohistòria i l'antiguitat (2006-2010)

Direcció del projecte: Joan Sanmartí Grego

Institució científica que avala el projecte: Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona

Institució autoritzada: Museu d'Arqueologia de Catalunya

Coordenades UTM: x303841 y4548399

Alçada snm: 120 m

Topografia: Francisco Palma de CODEX (any 1999), Lluís Sant del Servei d'Arqueologia i Paleontologia (anys 2002 i 2008) i Josep M. Puche de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (any 2005)

Dibuix: Equip d'excavació

Infografia: Equip excavació

1. Introducció

El Castellet de Banyoles de Tivissa és un poblat emmurallat d'època ibèrica situat al marge esquerre de l'Ebre sobre un turó amb una alçada de 120 m.s.n.m. La seva superfície és de 4.40 ha. El turó té forma triangular, amb un únic accés per un dels vèrtexs. La resta del turó, sobre tot a la cara que dóna al riu, es caracteritza per tenir un penya-segat totalment vertical que proporciona una defensa natural. Les coordenades UTM són x303841 y4548399.

L'equip actual ve realitzant excavacions des de l'any 1998. L'excavació està inclosa dins el "Projecte de recerca arqueològica sobre les estratègies d'ocupació del territori i la seva evolució a les comarques del curs inferior de l'Ebre durant la protohistòria i l'antiguitat", dirigit pel doctor Joan Sanmartí Grego, que forma part dels programes d'investigació del Grup de Recerca d'Arqueologia Clàssica, Protohistòrica i Egípcia del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona.

El finançament va a càrrec del Museu d'Arqueologia de Catalunya, l'Ajuntament de Tivissa i l'empresa Món Iber ROCS s.l. "Recerca i Difusió de la Cultura Ibèrica".

Senyalar especialment la inestimable col·laboració de l'Excel·lentíssim Ajuntament del Municipi de Tivissa; sense la seva aportació econòmica i logística aquesta campanya no hagués sigut possible.

2. Objectius.

L'objectiu essencial des dels inicis dels treballs al Castellet de Banyoles és l'estudi del poblament protohistòric a la Foia de Móra des de la meitat del segle VI aC fins a la conquesta romana, motiu pel qual es va iniciar el projecte d'investigació que venim desenvolupant des de l'any 1998.

Ara bé, en el moment d'iniciar aquesta nova etapa d'intervenció arqueològica al Castellet de Banyoles, el primer plantejament va ser precisament continuar els treballs als sectors on s'havia concentrat el gruix de la recerca anterior, és a dir, a l'àrea adjacent a les torres pentagonals. Aquestes constitueixen, sens dubte, l'element més emblemàtic, però paradoxalment són encara mal conegudes, i el mateix es pot dir del sector que s'estén immediatament a l'oest, excavat i publicat pel Dr. Vilaseca, ja que la metodologia d'excavació utilitzada, pròpia dels anys quaranta, genera incertesa en relació a la contextualització precisa dels materials recuperats. De fet, es pot assegurar que existeixen problemes greus de barreja d'elements de cronologies diverses, tal com va quedar de manifest en una posterior revisió dels lots ceràmics d'aquestes campanyes conservats en el Museu Salvador Vilaseca de Reus (Asensio, Cela, Ferrer 1996). Per la seva banda, les intervencions del Dr. Pallarès van ser massa puntuals i restringides per poder aportar una solució definitiva a aquestes limitacions del registre. Ara bé, això no ha impedit, com no podia ser altrament, que el debat al voltant de la filiació cultural i la funcionalitat d'aquestes estructures hagi estat intens i, fins i tot, controvertit (Pallarès 1987; Gràcia *et alii* 1991; Moret 1996; Gràcia 2000; Moret 2001; Moret 2006).

Arribats a aquest punt, a partir de l'any 2007 hi ha un parell de circumstàncies que ens condueixen definitivament a encetar una nova línia de recerca dins del jaciment, precisament recuperant la voluntat inicial d'obtenir documentació actualitzada sobre la zona d'accés, al voltant de les torres que flanquegen la porta. En primer lloc, el Museu d'Arqueologia de Catalunya adquireix uns terrenys situats un centenar de metres més enllà de les torres, que utilitza per habilitar una nova àrea d'aparcament i que inutilitza l'anterior "intra-muros". En segon lloc, Pierre Moret publica un elaborat article on proposa una interpretació totalment nova de la funció, cronologia i filiació de les torres pentagonals (Moret 2008). Aquests dos factors ens empenyen, de manera gairebé obligada, a actuar en aquest sector (que anomenem Zona 3), per tal d'obtenir un avenç qualitatiu en el coneixement de la ciutat ibèrica. Com que el més destacat de la informació proporcionada per

les excavacions de l'angle nord-occidental entre els anys 1998 i 2008 ja ha estat prou difós (Asensio, Miró i Sanmartí 2002 i 2005; Álvarez *et alii* 2008).

3. Antecedents de la recerca.

Els antecedents de la recerca al Castellet de Banyoles són prou ben coneguts, de manera que resulta superflu fer-ne una descripció detallada. Recordem simplement que, després de la troballa casual dels diversos tresors (un o dos de monetaris, més el conjunt de pàteres i vasos metàl·lics i els bous de bronze) els anys 1912, 1925 i 1927, els treballs d'excavació s'han realitzat en quatre etapes ben diferenciades.

- a) Treballs de Ll. Brull i de J. de C. Serra Ràfols en els anys 1930, 1932 i 1937, que van afectar essencialment el sector d'entrada i van posar al descobert les dues torres pentagonals que flanquegen la porta (Serra-Ràfols, 1941; Serra-Ràfols, 1965). La documentació material coneguda d'aquesta excavació no permet donar precisions sobre la cronologia d'aquestes construccions, però llur tipologia permet situar-les en el segle III aC (Moret, 1996, p. 132, 416-418).
- b) Treballs de S. Vilaseca, J. de C. Serra-Ràfols i Ll. Brull /Vilaseca, Serra-Ràfols, Brull, 1949) a principi dels anys quaranta, que van afectar un extens sector immediatament al nord-oest de la zona d'accés excavada en els anys anteriors. Es tracta de tot un barri, densament edificat, immediatament al costat del penya-segat abrupte que delimita la plataforma del Castellet pel costat oriental. Segons els excavadors, la potència estratigràfica era molt escassa, de manera que semblava haver-hi una sola fase d'ocupació. El re estudi dels materials d'aquesta campanya (Asensio, Cela, Ferrer, 1996) suggereix que aquesta única fase s'ha de situar en els darrers decennis del segle III aC.

- c) Treballs de Ramon Pallarès a finals dels anys setanta i principi dels vuitanta (Pallarès, 1982, 1984a). A més de la neteja i reestudi del dispositiu de defensa de la zona d'accés, aquest investigador va realitzar diferents cales en zones fins llavors inexplorades del poblat. Una d'aquestes, l'única que ha estat publicada, prop de l'extrem occidental, no lluny de la construcció medieval que dona nom al jaciment; les altres, prop de l'extrem nord-oriental. En tots els casos es van documentar estructures constructives, encara visibles actualment, amb molt poca potència estratigràfica.
- d) Hom ha d'afegir encara una sèrie de cales de delimitació realitzades a principi dels anys noranta per CODEX i per encàrrec del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Segons sembla, aquests treballs, que han romàs inèdits, han vingut a confirmar l'existència d'estructures constructives en totes les àrees perifèriques de la plataforma del Castellet de Banyoles, mentre que aquestes semblen absents a l'àrea central.
- e) Durant el període comprès entre 1998-2007, l'equip actual que dirigeix les excavacions ha centrat els treballs a l'àrea nord-oest del jaciment (zona 1/2). En aquesta zona s'ha posat al descobert una àmplia trama urbana composta d'un barri perimetral on s'han excavat cinc grans edificis amb un pati central i habitacions a l'entorn d'aquest. En la mateixa zona, separat del barri perimetral per un ampli carrer també s'ha documentat un sector central format per un complex barri de mòduls adossats de cases i carrers perpendiculars, en destaca l'Edifici 10, un possible espai de funció pública probablement de caràcter sacre.
- f) Des de 2008 s'està intervenint paral·lelament en la zona adjacent a les torres pentagonals. Concretament s'està treballant en l'excavació de la zona de la torre septentrional, la muralla complexa de "tipus caixons", el pati obert i els primers mòduls de cases de la zona nord. Aquesta nova àrea d'excavació és la zona 3. Durant aquest període i l'anterior, s'ha estat realitzant la consolidació de les estructures exhumades, concretament els edificis 1, 2, 3, 4, 5, 10 i la part oriental del sector Vilaseca. Totes aquestes intervencions han estat realitzades

per MÓN IBER ROCS segons els criteris marcats pel Pla Director per al jaciment ibèric del Castellet de Banyoles.

4. “La zona 3”, problemàtica i objectius de la campanya de 2009.

El primer objectiu de les excavacions a la zona 3 fou comprovar si es conservaven restes d'estratigrafia no tocada al voltant i fins i tot per damunt de la torre nord. El resultat ha estat sempre negatiu. En primer lloc, es van practicar dos sondeigs amples, dins i fora del mur nord del cos quadrangular d'aquesta torre, i en tots dos casos s'ha constatat que, per sota d'una capa de terra remenada recent, apareix sistemàticament la roca natural. La neteja extensiva de tot l'espai exterior situat al voltant del cos triangular de la torre i del recorregut de la claveguera que passa pel costat ha acabat de confirmar el fet que no es conserva cap resta de l'estratigrafia arqueològica original en contacte amb l'estructura de la torre. A més, s'ha pogut observar que les torres estan construïdes directament sobre la roca natural, en la qual no s'ha excavat trinxera de fonamentació.

Un tercer sondeig es va fer damunt mateix de la torre septentrional, amb la idea d'identificar la naturalesa de l'amuntegament de terra que sempre hem vist sobre totes dues torres, i que se suposava que eren restes de l'alçat original de tàpia. Una altra vegada els resultats han estat negatius, ja que es tracta d'un únic estrat, de consistència molt flonja i de cronologia moderna. I això no és tot. L'objectiu principal d'aquest sondeig era sobretot descobrir el sòcol de pedra de la torre, per tal d'obtenir una documentació bàsica de la qual mai hem disposat: la planta pedra a pedra d'almenys una de les torres. Això esdevindria una fita bàsica per conèixer detalls estructurals molt rellevants, com ara comprovar si existeix alguna mena de separació entre els paraments del cos quadrangular i el triangular, o bé si es tracta d'una sola estructura. Això tampoc va ser possible, ja que s'ha comprovat que bona part del sòcol actual de la torre està fet amb pedra seca, amb les pedres del coronament totalment soltes de manera que saltaven i queien fàcilment en extreure el sediment que les cobria i els donava consistència. Fins i tot s'ha vist

com entre les pedres s'han col·locat fragments de toves cuites similars a les que apareixen en molts enderrocs habituals a l'interior dels edificis de l'assentament. No hi havia dubte, doncs, que una part important de l'estructura actualment visible era fruit d'alguna mena de reconstrucció moderna. La confirmació definitiva ens ha arribat gràcies a la tasca de recollida de documentació de les excavacions antigues duta a terme pel Dr. Jaume Noguera, que ha localitzat correspondència antiga que fa referència a les intervencions del Dr. Vilaseca i el Sr. Brull, de Tivissa, on es relata la restauració de les torres. En concret, en una carta datada del 9 d'octubre del 1944 es diu el següent:

“simplemente han consistido en igualar, mediante la recompostura, las porciones más bajas de los muros o paredones de las torres, a las porciones mas altas que se han conservado, y cubriendolos luego estos muros de un grueso de tierra apisonado, se defienden mejor de la acción destructora de los agentes naturales de erosión y descomposición. La porción ‘recompuesta’ se distingue facilmente porque se ha hecho de piedra seca, lo cual contrasta bien con la parte de muro autentico en que las se hallan unidas con barro. (...) Este criterio ‘conservador’ no se ha manifestado activo mas que en las torres de entrada, la parte mas notable del poblado, de manera que en el resto del mismo (...) han quedado las paredes al descubierto en la forma que han aparecido y la excavación las ha dejado”.

Per tot això ens ha estat impossible assolir l'objectiu de dibuixar la planta detallada d'almenys una de les dues torres ja que, donada la condició emblemàtica d'aquest element patrimonial, això requerirà un desmuntatge extens de tota la part afegida i una reconstrucció ulterior que deixi l'estructura en un estat similar a l'actual. Això vol dir una intervenció d'una entitat considerable, que no era possible afrontar amb els recursos disponibles en els darrers anys.

En resum, un cop analitzats detalladament els resultats de la primera intervenció a la zona 3, els objectius concrets de la campanya del 2009 han continuat estant enfocats a precisar la datació de les torres, a més d'incidir en la construcció

d'aquestes com a objectiu prioritari, esclarint les possibles fases cronològiques i evolució estructural des del punt de vista de l'arquitectura militar antiga. Per aquesta raó, en aquesta campanya 2009, s'ha continuat la intervenció en la zona 3, concretament l'excavació de l'àrea oest de la torre nord i s'ha obert la zona de pati obert just passar les torres.

5. Descripció dels treballs realitzats

L'equip humà en aquesta campanya d'excavació de 2009 ha estat format per tres arqueòlegs directors del projecte: David Asensio i Vilaró, Dra. Maite Miró i Alaix, i Rafel Jornet i Niella (sotassignants) amb el suport d'una arqueòloga tècnica de tipus A: Cristina Nuria Garcia Dalmau, i la col·laboració de set estudiants d'Història de segon cicle de la Universitat de Barcelona: Jordi Herms Fiol; Paula León, Marc Romero Crispín, Arguía Martínez Egurcegui, Natàlia Vidal, Carlos Torres Vergara i Xana Garcia Arebalo. Les mostres de sediments de les diferents unitats estratigràfiques i el posterior estudi paleocarpològic es troben analitzant-se pel bioarqueòleg Daniel López Reyes. Aquesta intervenció arqueològica rep l'aval científic de la Universitat de Barcelona, l'investigador principal del projecte és el Dr. Joan Sanmartí i Grego, Catedràtic d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona.

Les tasques d'excavació arqueològica han començat en l'obertura en extensió d'uns 60 m² aproximadament a l'oest del límit d'excavació el 2008. Els treballs s'han concentrat en el sector contigu a la porta de la torre septentrional delimitat pel sud pel camí actual d'accés; pel nord per un marge actual i per l'oest per l'actual camí de servei. La primera tasca que s'ha desenvolupat en aquest sector ha sigut l'obertura en extensió de l'estrat superficial (UE 1) amb l'ajuda d'una màquina retroexcavadora, les despeses de la qual ha sufragat l'Ajuntament de Tivissa. L'excavació a permès exhumar 20 metres més de muralla complexa de

caixons¹ i part d'un edifici (Edifici 19). La muralla que hem localitzat comença després de la porta d'accés al darrera de la torre pentagonal septentrional (UE-720). La muralla localitzada està formada per un seguit d'estances buides (Recinte 134, Recinte 135, Recinte 136 i Recinte 137) sense passos entre si, almenys en la part conservada. Aquestes estances adossades tenen 3,20 metres d'ample des de el mur exterior de tanca (UE-707), als murs paral·lels que formen la part interna de la muralla (UE-754, UE-756, UE-758, UE-761 i UE-763). La longitud és variable essent el primer Recinte 134 el més llarg amb 12,80 m., el segueixen el Recinte 135 i 136 formant un quadrat amb 3,20 m. i el Recinte 137 retorna a una forma rectangular amb 4,70 m. Tots els recintes son espais que formen àmbits buits oberts al pati, amb nivells d'ús (paviments construïts o estrat geològic regularitzat), tots tenen llars de foc a més d'altres elements de terra (embans o banquetes), coberts per uns estrats d'enderroc de terra argilosa. Probablement es tracte d'estances de caràcter probablement militar destinades a la defensa o vigilància de l'assentament, les quals permeten l'accés al pas de ronda i al descans del cos de guàrdia.

De forma no exactament simètrica al sector Vilaseca adossada al mur de tanca a l'alçada del Recinte 137 s'erigeix una casa (Edifici 19), la primera del barri nord, formada per dos recintes rectangulars (Recinte 138 i Recinte 139) on s'accedeix a partir d'un recinte rectangular a forma de vestíbul (destapat parcialment). Aquest edifici resta per excavar.

Per últim, cal afegir que s'ha excavat parcialment la plaça oberta donant com a resultat la delimitació, registre i excavació d'una sèrie d'estrats molt malmesos per l'acció de rases modernes, però que ha permès excavar estrats pertinents a la Fase III (torn 100 ane) a part dels habituals de la Fase II.

¹ Aquest tipus de fortificació amb varis exemples excavats arreu del mediterrània és coneguda sobretot en jaciments fenicis i púnics o d'influència púnica. La característica principal d'aquest tipus de fortificació és que està formada per varis habitatges independents buits on s'accedeix des de l'interior de l'assentament fent utilitzables aquests espais, alhora que permet l'accés al pas de ronda superior.

6. Relació d'unitats estratigràfiques

UE 1: Nivell superficial.

U.E. 725: Estrat de rebliment d'un petit fornec circular d'uns 25 cm de diàmetre, excavat sobre l'enderroc de l'Edifici 19 (Posterior a la Fase 2: 220-180 ane). Format per terra de consistència dura i granulosa de color gris. Conté petits fragments d'escòria de bronze.

U.E. 726: Terra rubefactada o crosta molt endurida del contorn retallat del fornec de bronze.

U.E. 727: Retall practicat per a la construcció del petit fornec de bronze.

U.E. 728: Primer estrat a Recinte 134 (Muralla de caixons). Format per terra argilosa de color marró i color taronja amb moltes taques de color vermell, negre (carbons) i beige. De consistència flonja. Possible nivell d'enderroc d'entre 15 i 30 cm de potència.

U.E. 729: Primer estrat a Recinte 135 (Muralla de caixons). Format per terra argilosa de color marró amb moltes taques de color taronja, negre (carbons) i tonalitats vermelles. De consistència flonja. Possible nivell d'enderroc d'entre 15 i 30 cm de potència.

U.E. 730: Primer estrat a Recinte 136 (Muralla de caixons). Format per terra argilosa de color marró i color taronja amb moltes taques de color vermell, negre (carbons) i beige. De consistència flonja. Possible nivell d'enderroc d'entre 15 i 30 cm de potència.

U.E. 731: Primer estrat del sondeig practicat a l'exterior de la muralla (MR-707), a l'alçada del Recinte 134. Sondeig de 1,30 m. x 2,00 m. Format per terra argilosa de color marró amb taques taronja i vermell, negre (carbons) i beige. De consistència flonja. Possible nivell d'abocament extramurs d'entre 30 i 40 cm de potència.

U.E. 732: Primer estrat a Recinte 137 (Edifici 19). Format per terra argilosa vermella amb aparents signes de rubefacció, amb gran quantitat de cendres i carbons. De consistència flonja. Possible nivell d'enderroc d'entre 20 i 35 cm de potència.

U.E. 733: Anul·lada.

U.E. 734: Solera endurida i llisa d'uns 5 cm de potència d'una gran llar rectangular (1,20 cm x 50 cm) a Recinte 134.

U.E. 735: Terra rubefactada o crosta molt endurida del contorn retallat d'un petit forn metal·lúrgic o cresol al costat de la llar (UE-734) a Recinte 134.

U.E. 736: Retall practicat per a la construcció del petit forn de tipus metal·lúrgic a Recinte 134.

U.E. 737: Retall irregular modern al centre del Recinte 135.

U.E. 738: Rebliment a UE-737.

U.E. 739: Anul·lada.

U.E. 740: Segon estrat a Recinte 134, format per terra argilosa grisenca de consistència forta i endurida. Nivell de circulació construït o paviment.

U.E. 741: Primer estrat a l'exterior de la porta d'accés darrera de la torre pentagonal nord (UE-720) i el mur (UE-706). Format per terra argilosa de color marró amb taques de color taronja, vermell i negre (carbons).

U.E. 742: Segon estrat a l'exterior de la porta d'accés darrera de la torre pentagonal nord (UE-720) i el mur (UE-706). Format per terra argilosa molt tacada de cendres i carbó donant com a resultat unes tonalitats grises.

U.E. 743: Solera endurida i llisa molt deteriorada d'una llar probablement quadrangular (solament se'ns conserva un angle de 30 cm x 30 cm) just a l'accés del Recinte 135.

U.E. 744: Banqueta construïda amb terra argilosa compactada de color marró - beige amb alguns fragments de pedres calcàries de petites dimensions que recorre amb una amplada d'uns 25 cm tota la llargada del mur est (UE-755) del Recinte 135.

U.E. 745: Banqueta construïda amb 2 parts, una de terra argilosa compactada de color marró - beige amb alguns fragments de pedres calcàries de petites dimensions i l'altra amb la mateixa configuració però amb terra argilosa de color marró fosc. Totes dos recorren amb una amplada d'uns 25 cm tota la llargada del mur oest (UE-757) del Recinte 135.

U.E. 746: Segon estrat a Recinte 135, format per terra argilosa de color taronja amb nòduls blanquinosos i marrons de consistència forta i endurida. Nivell de circulació construït o paviment.

U.E. 747: Solera endurida i llisa molt deteriorada d'una llar el·lipsoïdal de tendència circular (d'uns 40 cm de diàmetre) completament enganxada a l'angle sud-oest (format pels murs UE-758 i UE-760) al Recinte 136.

U.E. 748: Segon estrat a Recinte 136, format per terra argilosa de color marró amb nòduls blancs i uns concentració de tres grans taques d'un color groc i taronja de consistència forta i endurida. Nivell de circulació construït o paviment.

U.E. 749: Possible embà format per un alineament de toves de color taronja direcció nord-est a sud-oest al Recinte 137.

U.E. 750: Possible embà format per un alineament de toves de color taronja direcció nord-oest a sud-est al Recinte 137.

U.E. 751: Segon estrat a Recinte 137, format per terra argilosa de color vermellós amb graves de consistència forta i endurida. Nivell de circulació. Possible estrat geològic regularitzat i utilitzat com a sòl.

U.E. 752: Retall circular d'uns 40 cm de diàmetre al costat del mur (UE-759) al centre del Recinte 137 (just a l'interior del petit àmbit format pels embans (UE-750 i UE-751).

U.E. 753: Rebliment a UE-752 format per terra argilosa de color marró amb taques de color taronja, beige i negre (carbons).

U.E. 754: Mur sud a Recinte 134. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 35-40 cm.

U.E. 755: Mur oest a Recinte 134. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30-35 cm.

U.E. 756: Mur sud a Recinte 135. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 35-40 cm.

U.E. 757: Mur oest a Recinte 135. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30 cm.

U.E. 758: Mur sud a Recinte 136. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 35-40 cm.

U.E. 759: Mur nord a Recinte 137. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 40 cm.

U.E. 760: Mur oest a Recinte 137 i 138 a l'Edifici 19. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30-35 cm.

U.E. 761: Mur sud a Recinte 137. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30-35 cm.

U.E. 762: Mur central a Edifici 19. A est del Recinte 139 i oest del Recinte 138. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30 cm.

U.E. 763: Mur nord a Recinte 139. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Llargada i Amplada d'uns 30-35 cm, adossat al mur (UE-764). Marca la porta d'accés al Recinte 137.

U.E. 764: Mur oest a Recinte 139. Format per pedra calcària de petites i mitjanes dimensions lligades amb argila. Amplada d'uns 30-35 cm.

U.E. 765: Retall rectangular practicat per a la construcció de la llar (UE-734) a la UE-740 del Recinte 134.

U.E. 766: Retall el·lipsoïdal de tendència circular (d'uns 40 cm de diàmetre) practicat per a la construcció de la llar (UE-747) a la UE-748 del Recinte 136.

U.E. 767: Retall de tendència quadrangular practicat per a la construcció de la llar (UE-743) a la UE 746 just a l'accés del Recinte 135.

U.E. 768: Terç inferior d'una olla/tenalla de fons còncav – convex a torn de producció ibèrica de cocció oxidant dipositat intencionalment al fons de l'interior de la fosseta circular (UE-752) a Recinte 137.

U.E. 769: Primer estrat de la zona oberta de l'entrada (passat l'accés flanquejat per les torres) en el sector nord. Estrat de terra argilosa de color gris amb taques blanquinoses, ataronjats i negre (carbons).

U.E. 770: Estrat format per una concentració de terra argilosa de color marró amb taques vermelles que rebleix el retall (UE-771) practicat a la UE-769. Nivell que pertany a l'horitzó de la Fase III del Castellet de Banyoles (torn 100 a.n.e).

U.E. 771: Retall irregular practicat a la UE-769.

U.E. 772: Retall rectangular modern a est de R-134.

U.E. 773: Rebliment a UE-772.

U.E. 774: Retall practicat sobre el mur (UE-754) es tracta de la rasa d'espoli.

U.E. 775: Rebliment a UE-774.

7. Anàlisi dels materials mobles (veure Inventari a l'annex corresponent).

7.1. Els materials mobles i cronologia.

La datació d'aquests estrats d'enderroc, per a la qual cosa cal analitzar els materials ceràmics amb significació cronològica que contenen. Aquests, per ara, no són molt abundosos però sí suficients. El més destacat és una vora d'àmfora greco-itàlica provinent de l'enderroc del passadís de l'entrada lateral (UE 701). Tot plegat ens situa en un horitzó característic dels volts del 200 aC., tal com ja s'havia documentat sistemàticament en els enderrocs de les Zones 1 i 2. A més a més, a la Zona 3 ha anat apareixent una quantitat considerable de materials corresponents a un horitzó cronològic tardà, dels volts del 100 aC, en consonància a les Zones 1 i 2 (Jornet 2006), però sempre ben contextualitzats dins de nivells de farciment dels nombrosos retalls i trinxeres de diversa mena, o bé dels nivells superficials o remenats clarament posteriors des del punt de vista estratigràfic.

En definitiva ens sembla prou sòlidament comprovat que, en produir-se la destrucció i abandonament de la trama urbana conservada del Castellet de Banyoles, que inclou tots els edificis i espais localitzats d'un extrem a l'altre de la plataforma (des dels de la Zona 3 als de les Zones 1 i 2, la seva continuació 450 metres ciutat endins), les dues torres que flanquejaven les dues portes (la frontal i la lateral) ja hi eren i que aquesta circumstància traumàtica va tenir lloc cap els volts del 200 aC. Tant sols hi ha dos matisos a fer, que podrien ser transcendents. Aquesta afirmació és taxativa en relació al cos posterior, quadrangular, de les torres. És possible, però, que el cos avançat triangular fos afegit en una reconstrucció posterior. Com que encara no ha estat possible descobrir totalment el sòcol originari de les torres, aquesta és una qüestió que roman oberta.

Tanmateix cal dir que una observació detallada del paraments laterals (de les seves filades inferiors, les que són clarament antigues perquè es veuen relligades amb fang) en l'àrea que correspondria a la connexió entre els dos hipotètics cossos no permet detectar cap mena de línia recta que assenyali l'existència dues cares diferenciades. Finalment, la vora de greco-itàlica localitzada en l'enderroc de la Zona 3 té uns trets formals que tradicionalment no s'associen als tipus més antics d'aquesta producció, sinó més aviat a peces relativament avançades, pròpies de la primera meitat del segle II aC. En aquest sentit cal dir, però, que darrerament hi ha arguments que permeten defensar la possible producció i distribució contemporània d'àmfores greco-itàliques de característiques formals prou diferents, probablement procedents de tallers també diversos (Asensio 2010), fet que ens obliga a ser prudents a l'hora d'atribuir significació cronològica a aquests materials. Així, creiem interessant fer l'exercici d'extreure la datació del moment de destrucció generalitzada no tant en base a la documentació numismàtica sinó centrant l'anàlisi en la composició dels lots ceràmics d'importació. No excloem que des d'aquesta perspectiva sigui possible considerar una datació una mica més baixa, no tant dins de les darreries del segle III aC. sinó una mica més enllà, precisament en el context dels episodis de confrontació i inestabilitat immediatament posteriors a la fi de la Segona Guerra Púnica. Si això fos així, hi hauria molt més marge per a considerar possible una intervenció romana en la remodelació de les torres en un moment anterior a la destrucció generalitzada, de la qual tenim evidència arqueològica conservada d'un extrem del nucli, però en cap cas dins de la reocupació romano-republicana posterior, que amb el material disponible (àmfores itàliques Dressel 1B; Campaniana B i asos ibèrics de bronze) s'ha de situar en un moment molt tardà, dels volts del 100 aC.

8. Conclusions

8.1. Resultat de l'excavació al sector adjacent a les torres pentagonals.

Els primers estrats arqueològics *in situ* s'han localitzat tot just dins del primer àmbit a l'oest de la torre nord, és a dir, en el primer espai dins del poblat. Es tracta d'un espai que s'obre més enllà d'un mur que tanca transversalment el cos quadrangular d'aquesta torre nord. És important assenyalar que no hi ha una estructura anàloga a la torre sud, i que aquest és l'únic detall que fa que no es tracti d'estructures plenament bessones, si doncs no considerem que es tracta que el mur esmentat és un element afegit, i no una part originària de l'obra, cosa perfectament possible, ja que aquest mur transversal arrenca de l'angle nord-oest de la torre o s'hi adossa. En canvi a aquest mur transversal, disposat en direcció nord sud, cap altra estructura no s'hi adossa.

Poblat endins, el següent mur que apareix és una estructura pràcticament paral·lela i de la mateixa llargada i amplada que l'esmentat mur transversal que tanca la torre nord. Així, entre l'un i l'altre es dibuixa una mena de passadís, d'uns 3,5 metres d'amplada, sense cap mena de tancament als extrems. Es tracta d'un espai que de manera inequívoca cal interpretar com una obertura que permet un segon accés, en aquest cas lateral, a l'interior del nucli. Dos elements confirmen plenament aquesta interpretació, que suposa l'existència d'una segona entrada per la banda nord de les torres. En primer lloc, l'existència d'una petita alineació de pedres calcàries en paral·lel al mur occidental d'aquest espai, sens dubte una claveguera d'entre 15 i 25 cm d'amplada, construïda retallant les graves naturals. Amb tota seguretat correspon a un ramal secundari de la claveguera principal que passa pel mig de les torres pentagonals, travessant l'entrada frontal. En segon lloc, ha aparegut un alineament de lloses calcàries planes, de tendència rectangular i de grans dimensions que es disposen transversalment entre tots dos murs paral·lels, amb tota l'aparença de formar part d'una llinda o topall de la porta que devia tancar l'entrada lateral en aquest punt. Dins d'aquest passadís és on

s'ha localitzat l' anteriorment esmentat estrat antic, que correspon a un característic nivell d'abandonament, amb traces d'incendi molt evidents. Aquest enderroc descansa sobre una capa finíssima de paviment, que cobreix directament les graves naturals. Per desgràcia, l'excavació de l'any 1943 es féu amb rases profundes a banda i banda dels murs de les torres. Aquestes rases encara es detecten fàcilment, i en excavar-les es comprova que s'ha perdut la possibilitat de documentar les relacions físiques entre l'estrat de destrucció de dins del passadís i el mur que tanca la torre per la seva banda oest. Tanmateix, la disposició en paral·lel de l'altre mur que delimita aquest corredor ens permet pensar que l'un i l'altre no només han funcionat contemporàniament, sinó que es construeixen amb aquesta disposició (en paral·lel i en sentit nord sud) amb la voluntat de definir un accés lateral. Per la mateixa raó, creiem també evident que aquest estrat únic que s'estén per la major part de la superfície d'aquest espai correspon a l'amortització final del passadís conformat per tots dos murs, tot i que no es conserva el contacte físic entre l'estrat i el mur occidental de la torre (separats tot just pels 30 o 40 cm que té l'amplada de la trinxera feta en els anys quaranta per destapar la paret). Per acabar, cal assenyalar que l'única peça amb significació cronològica localitzada en aquest nivell és una vora d'una àmfora grecoitàlica.

A partir de l'extrem nord de la paret que delimita el costat occidental del passadís d'entrada arrenca, fent angle, una paret més gruixuda que la resta, d'uns 60 cm d'amplada, que amb tota seguretat correspon a un mur de tanca perimetral. Aquest mur és idèntic al localitzat a la part posterior dels edificis del barri nord de la zona 2 (edificis 1, 2, 3, 4 i 5) i també al darrere dels àmbits del barri excavat als anys quaranta adjacent a la torre sud. La diferència és que el mur de tanca d'aquest darrer sector s'adossa a la cara externa de l'angle sud-oest de la torre meridional, mentre que, a l'altre costat, el mur de tanca no s'adossa a la torre nord precisament per l'existència d'una obertura lateral al darrere d'aquesta. Aquest mur de tanca conforma la paret posterior d'una bateria de recintes que comença a l'oest del passadís d'entrada. El tram inicial d'aquesta bateria de recintes es

compon de tres àmbits successius, molt estrets, de 3,20 m d'amplada (recintes 134, 135 i 136). Aquestes estances adossades tenen una longitud variable; el primer, el 134, el més llarg, amb 10,40 m, mentre que els recintes 135 i 136, dibuixen una planta quadrangular perfecta de 3,20 m de costat. Aquestes mides demostren que alguns d'aquests àmbits es construeixen seguint un mòdul regular de 3,20 metres. Cal destacar que la banda oposada, al sud, presenta una aparença del tot anàloga, ja que les primeres construccions a tocar de la torre responen al mateix patró, amb una successió de tres recintes estrets, el primer més rectangular i allargassat i els altres més curts i de tendència al quadrat. Entre el primer i els segons sempre s'ha dibuixat una mena de passadís que podria representar una segona porta lateral, tot i que alguns detalls encara visibles ens fan dubtar que veritablement hagi existit originàriament. Sigui com sigui, a partir de l'extrem occidental d'aquests tres àmbits estrets consecutius, hi ha, a banda i banda, sengles edificis de grans dimensions, que es projecten més de 10 metres cap a l'interior del poblat. En definitiva, l'anàlisi de la trama urbana adjacent a les torres mostra globalment una planificació de gran regularitat, amb unes construccions aproximadament simètriques al nord i al sud. Entre els dos sectors es defineix una mena de gran plaça o espai obert, de forma trapezoïdal, que constitueix l'element més representatiu d'aquesta zona d'accés al nucli urbà.

Pel que fa al tram d'estances estretes situades entre les torres i els primers edificis o habitatges pròpiament dits, cal dir que, si bé presenten unes analogies formals evidents, hi ha un tret important que les diferencia. Així mentre que els de la bateria sud conserven una pavimentació de lloses de pedra, que en algun cas s'estén per tota la superfície interna, els de la bateria nord tenen paviments de terra batuda, una capeta molt prima just damunt de les graves naturals. A més, a tots tres s'han localitzat diversos agençaments interns. Així, en el recinte 134 hi ha una llar de foc de grans dimensions, de forma rectangular i molt bona factura, i just a tocar un forn circular, d'aquells que semblen destinats a encabir un gresol per a la fosa de bronze. Els recintes 135 i 136 presenten dues llars molt menys acurades, de forma irregular, que semblen més aviat dos focs ocasionals, no

construïts. Finalment en el recinte 135 hi ha dues banquetes, molt probablement de tovots, que s'adossen tot al llarg dels murs laterals. Aquestes diferències no faciliten gens la interpretació funcional d'aquests petits àmbits. En un primer moment, només amb l'evidència coneguda de la bateria meridional, es va considerar que es tractava d'unitats domèstiques modestes, pavimentades amb lloses, que utilitzaven com a paret de fons el mur de tanca del nucli, una simple paret externa de només 45 cm d'amplada mitjana (Vilaseca, Serra Ràfols, Brull, 1949; Serra Ràfols, 1965). A partir de la intervenció del Dr. Pallarès en els anys setanta es va elaborar una proposta molt diferent, que interpretava aquests àmbits com el fonament d'una muralla massissa potent d'uns tres metres d'amplada. El mur de tanca posterior i el de 'façana' d'aquests recintes passaven a ser el parament intern i l'extern que contenien un massissat de reompliment disposat damunt d'un pis horitzontal de lloses col·locat per tal de fixar-lo i aïllar-lo de la humitat. L'alçat de la muralla continuaria amb un seguit de mòduls d'encofrat de tàpia, també reomplerts, al damunt dels quals s'habilitaria un pas de ronda (Pallarès, 1984b i 1987; Gràcia, Munilla, Pallarès, 1990). Aquesta hipòtesi d'una muralla massissa de gran consistència i complexitat constructiva fou qüestionada per l'anàlisi posterior d'un especialista com P. Moret, qui creu més versemblant la idea inicial d'un simple mur de tanca perimetral (Moret, 1996).

De l'anàlisi de la documentació obtinguda de l'excavació en extensió de la bateria perimetral de la zona 2, els que signem aquest treball hem desenvolupat una tercera opció interpretativa que reuneix aspectes de les dues versions anteriors. Tot parteix de la constatació que a la part posterior dels cinc edificis d'aquesta zona 2 hi ha sempre una mena d'espai paral·lel al mur de tanca, subdividit en un seguit de petits recambrons d'uns tres metres d'amplada, que, tot i que comuniquen sovint amb l'interior de les cases, semblen haver estat concebuts i construïts independentment d'aquestes. Això ho indica el fet que els murs curts que delimiten aquests recintes estrets no sempre coincideixen amb el traçat de les parets mestres que conformen les cases o dels murs llargs que defineixen la resta d'estances. Tot plegat fa la impressió que la funció principal d'aquests àmbits sigui

la de conformar la planta baixa des d'on s'accedeix a una coberta plana que devia ser la base d'un pas de ronda continu al llarg de tot el perímetre del poblat. L'evidència que acabem de descriure respecte de la zona 3 concorda i reforça aquesta versió. Si bé és clara la voluntat de deixar un gran espai obert en els vint o vint-i-cinc metres que hi ha entre les torres i les primeres cases, això no comporta una interrupció dels recintes estrets, que segueixen estenent-se a banda i banda fins a l'alçada de les torres, sempre amb una 'façana' a tres metres del mur de tanca. L'amplada reduïda de la porta situada al nord de la torre no devia impedir una connexió elevada entre els pisos superiors d'aquesta i el pas de ronda. En el conjunt d'àmbits que formen la planta baixa del pas de ronda, sempre buits, es podien fer activitats molt diverses, fins i tot de caràcter domèstic, però amb tota probabilitat era prioritària la seva funció com a espai que permetia l'accés al pis superior, i també és plausible el seu ús com a recintes destinats a la vigilància i defensa de la ciutat (per a l'emmagatzematge de material militar, com a àrees de descans o de cos de guàrdia, etc.). En definitiva, es tracta d'un complex d'estructures que s'aproxima al sistema defensiu anomenat muralla de compartiments, comú a molts indrets de la Mediterrània.

8.2. Valoració històrica i interpretació de l'accés a la ciutat.

En el darrer estudi centrat en les torres bessones del Castellet de Banyoles, Pierre Moret plantejava un gir interpretatiu radical, esmenant a consciència la seva pròpia versió de treballs anteriors (Moret 1996; Moret 2001). No és possible reproduir aquí l'ampli ventall d'arguments que fonamenten aquesta nova proposta, tot plegat dins d'un discurs com sempre molt consistent, que mereix ser seguit de manera atenta i per la via directa (Moret 2008). Tant sols destaquem la part final de la seva anàlisi, on es desdiiu de la consideració de les torres pentagonals com a elements de prestigi, construïdes per les elits indígenes locals, eminentment com una operació d'imatge, però amb un desconeixement absolut dels criteris tècnics, de caràcter estratègic i militar, que expliquen l'existència d'aquest tipus de torres en els sistemes defensius de diverses ciutats gregues. Ben al contrari, es tractaria

d'estructures que, si les contemplem com a formades per dos cossos diferents, un de quadrangular a una alçada superior més un annex davanter triangular més baix (Moret 2008), compleixen amb els màxims requisits de la poliorcètica mediterrània d'època hel·lenística. En concret, defensa que una construcció d'aquesta mena sembla concebuda a partir d'unes recomanacions molt precises que trobem en el tractat de Filó de Bizanci, escrit cap a les darreries del segle III aC. Si això és així, cal concloure que només hi ha un agent en disposició de conèixer el contingut d'aquest tractat militar redactat en un extrem de la Mediterrània oriental i aplicar-lo, de manera gairebé literal, en un indret remot de la Mediterrània occidental i aquest no és altra que l'exèrcit romà.

Donat que les excavacions recents en el jaciment documenten un horitzó de destrucció generalitzada que es dataria dins del darrer quart del segle III aC., en el context de la Segona Guerra Púnica (Asensio *et alii* 2002, 2005), sembla que no hi ha marge temporal per a una construcció romana de les torres pentagonals prèvia a aquest sotrac. Per aquesta raó, Moret planteja la possibilitat que les torres, tal com ens han arribat avui dia, corresponguin a una refacció del sistema defensiu realitzada amb posterioritat a la fi violenta de la ciutat ibèrica, dins del nou assentament d'època romano-republicana que es basteix en aquest mateix espai del Castellet, molt arrasat per les tasques agrícoles, però del qual resten prou indicis que fan pensar que corresponia també a un nucli de primer nivell. La persistència de la inestabilitat política i militar en bona part del quadrant nord-est peninsular al llarg del segle II aC., tal com evidencien les fonts textuais antigues, justificaria la voluntat romana de refer la fortificació d'aquesta ocupació recent del Castellet, de la manera més consistent i efectiva possible.

En qualsevol cas, pel que fa a la filiació de les torres, com a reflexió global, creiem que és igualment versemblant pensar que les elits ibèriques d'aquest territori, en un moment avançat del segle III aC., en el moment de planificar i bastir un nucli urbà de primer ordre estiguessin en disposició d'assolir o obtenir els recursos i coneixements tècnics necessaris per a dotar-lo d'un sistema defensiu amb els

dispositius més elaborats de tipus mediterrani (torres pentagonals, portes frontal i lateral, muralla de compartiments, pas de ronda corregut al llarg del tot el perímetre, etc., etc.).

8.3. Evolució diacrònica de l'assentament.

En les dotze campanyes d'excavació realitzades fins el moment (1998-2009) s'ha pogut actuar sobre una superfície total aproximada de 5000 m². Aquest sector, situat a tocar dels límits naturals de la plataforma, ha proporcionat una quantitat notable d'estructures i materials arqueològics els quals es poden adscriure a un mínim de tres fases o períodes diferents:

Fase 1.- *Bronze Final* (1200-900 ane)

L'ocupació més antiga constatada en el Castellet de Banyoles consisteix en l'ús d'almenys aquest sector de la plataforma com a lloc d'enterrament durant el bronze final. Aquesta afirmació es basa en l'aparició d'una urna d'incineració d'aquest període, per sota dels nivells ibèrics d'habitació del Recinte 9 i dipositada en un encaix a la roca mare. Per ara, en tot el sector excavat, allà on s'ha arribat fins la roca (que és la majoria; tot l'espai ocupat pels Edificis 1, 2 i 3), no ha estat possible documentar cap altra estructura d'aquestes característiques. Sí que aparegut, però, alguns fragments ceràmics, fora de context, clarament pertanyents a urnes molt similars a la localitzada "in situ". Aquest fet fa pensar en l'existència de més enterraments que, o bé foren totalment arrasats amb la construcció de les vivendes d'època ibèrica, o bé s'estenen per altres sectors de la plataforma encara no excavats (o tots dos factors alhora).

Pel que fa a l'enterrament documentat "in situ" en el Recinte 9, cal dir que es tracta d'una sola urna, amb la seva corresponent tapadora de cobriment, que ha estat encaixada en una fossa retallada en la roca mare amb la forma i dimensions justes per rebre l'urna cinerària. El contingut d'aquesta ha estat malmès per l'acció d'una arrel d'un arbre proper que la travessa i rebenta pel bell mig de la base, en el punt

de contacte amb la roca natural. Això ens explica el fet que no haguem pogut identificar restes òssies o de cendres en el seu interior i que s'hagin conservat tant sols uns pocs objectes d'aixovar, més sòlids i pesants, com són una anella circular de bronze i un petit penjoll triangular de pedra retallada. En relació a la cronologia de l'enterrament, tant la forma de l'urna com la seva rica decoració d'acanalats complexos² remetent clarament a un moment antic dins del bronze final, contemporani a la Fase I del Barranc de Sant Antoni i als conjunts de les coves de Janet i Marcó, a la mateixa Tivissa, (ASENSIO et alii 1994-1996, 240). Es tracta de la fàcies local anomenada com a Període I de Vilaseca o Camps d'Urnes Antic de Ruiz Zapatero que, *grosso modo*, se situa entre els segles XI i IX aC.

Fase 2.- Període Ibèric Ple. (300?-175 ane)

A aquest moment corresponen la gran majoria de les estructures i nivells arqueològics documentats tant en aquest nou sector d'excavació com arreu del jaciment. Tots aquells murs en connexió que delimiten els recintes i espais dels edificis identificats, així com gairebé tots els nivells arqueològics tret dels estrats superficials o remoguts, pertanyen a aquesta fase constructiva. Es tracta bàsicament d'uns poc potents (de 20 a 50 cm.) estrats de colmatació dels diferents recintes que es disposen damunt de les graves naturals lleugerament condicionades (amb fines capes de terra, no sempre ben conservades, com a pavimentació) com a sòl de les habitacions.

Fase 3.- Període Ibèric Final / republicà (125-75 ane)

En els nivells superficials o remoguts es documenten una quantitat ressenyable de materials arqueològics datables dels segles II-I aC. Igualment, al llarg de la zona excavada han aparegut uns pocs trams de murs, força malmesos i inconnexos³, que no tenen relació amb els edificis 1 a 4 ni amb cap altre nivell

² Això és vàlid tant per l'urna "in situ" del Recinte 9 com pel parell de fragments d'urna descontextualitzats apareguts en el curs de les darreres campanyes d'excavació.

³ Només hi ha una excepció a aquest panorama, que és la de l'estança de planta rectangular o Recinte 36, ubicat damunt l'angle occidental del pati de l'Edifici 3. Amb tot, el tipus de parament i tècnica emprada en la seva construcció és tant diferent de la resta d'elements d'època ibèrica que ens porta a pensar si no ens trobem davant d'una construcció d'època medieval o moderna. De fet,

arqueològic que ni siguin els estrats superficials. De fet aquests murs conserven una sola filada i, de seguida, resten penjats damunt dels nivells d'amortització d'aquestes edificacions anteriors. Sembla versemblant pensar, doncs, que es tracta de restes constructives pertanyents a una reocupació de l'indret datable d'aquest moment del període ibèric final o romà-republicà; restes que han estat gairebé del tot arrasades i desfigurades pels treballs agrícoles. En tractar-se de la darrera de les ocupacions antigues del jaciment, les construccions es basteixen a una cota superior, damunt les vivendes de la fase anterior, i per això han patit en primera instància la destrucció de l'arada. Malgrat tot, els materials associats a aquesta fase resten en els nivells remoguts i són a constant en tota la superfície de l'assentament (ASENSIO, CELA i FERRER 1996, JORNET 2006).

a l'exterior d'aquest recinte i a tocar del seu angle nord-est, hem excavat una gran fossa retallada a la roca en el fons de la qual hi va aparèixer una olla sencera de ceràmica vidrada d'època moderna. En qualsevol cas, la manca d'estratigrafia directament associada, fet extensible a la totalitat de murs de fases posteriors a la Fase 2, no ens permet precisar aquesta qüestió.

BIBLIOGRAFIA

Almagro-Gorbea, M. (1996): “Lobo y ritos de iniciación en Iberia”, R. Olmos Romera y J.A. Santos Velasco (eds.), *Coloquio Internacional: Iconografía Ibérica, Iconografía Itálica. Propuestas de Interpretación y Lectura*, Serie Varia 3, Madrid, 103-127.

Álvarez, R., Asensio, D., Jornet, R., Miró, M. T., Sanmartí, J. (2008): “Residències aristocràtiques al món ibèric septentrional. El cas del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre, Tarragona)”. *La Cámara de Toya y la arquitectura monumental ibérica. VARIA 7*. Universidad Autónoma de Madrid. Madrid, p. 87-102.

Asensio, D. (2010): “El comercio de ánforas itálicas en la Península Ibérica entre los siglos IV y I aC y la problemática en torno a las modalidades de producción y distribución”, *International Congress of Classical Archaeology Roma 2008, Bolletino di Archeologia on line*, volumen speciale B/B8/3.

Asensio, D., Belarte, M. C., Ferrer, C., Noguera, J., Sanmartí, J., Santacana, J. (1994-1996): “El jaciment del Barranc d Sant Antoni (Ginestar, Ribera d'Ebre)”. *Models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.e. a la Catalunya Meridional i zones limítrofes de la depressió de l'Ebre. Gala 3-5*, p. 231-246.

Asensio, D., Cela, X., Ferrer, C. (1996): “Els materials ceràmics del poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa). Col·lecció Salvador Vilaseca de Reus”, *Pyrenae 27*, p. 163-191.

Asensio, D., Jornet, R., Miró, M., Sanmartí, J. (2011): “La ciutat ibèrica del Castellet de Banyoles: resultats de l'excavació del sector adjacent a les torres

pentagonals (2008-2010)". *Tribuna d'Arqueologia 2009-2010*, pp. 243-263. Barcelona, 2011.

Asensio, D., Miró, M.T., Sanmartí, J. (2002): "El nucli ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre): un estat de la qüestió", *I Jornades d'Arqueologia. Ibers a l'Ebre, recerca i interpretació, Ilercavònia*, 3, Móra d'Ebre, p. 185-204.

Asensio, D., Miró, M.T., Sanmartí, J. (2005): "Darreres intervencions arqueològiques en el Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre): una ciutat ibèrica en el segle III aC.", *Món Ibèric als Països Catalans, Homenatge a Josep Barberà i Farràs*, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Puigcerdà, p. 615- 628.

Asensio, D., Miró, M.T., Sanmartí, J. Tarradell, N. (2007): "Castellet de Banyoles, Tivissa (Ribera d'Ebre)". *Jornades d'Arqueologia 1999. Prehistòria, protohistòria i època medieval a les comarques de Tarragona (1993-1999)*. Tortosa, 1999. Barcelona, 157-174.

Asensio, D., Miró, M.T., Sanmartí, J., Tarradell, N., Velaza, J. (2002): "El nucli ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre): un estat de la qüestió." *Jornades d'Arqueologia. I Jornades d'Arqueologia. Ibers a l'Ebre, recerca i interpretació, Tivissa*, 2001. 185-204.

Belarte, M^a. C. (2008): "Domestic architecture and social differences in North-Eastern Iberia during the Iron Age (c. 525-200 BC)", *Oxford Journal of Archaeology* 27 (2), 175-199.

Belarte, M. C., Noguera, J. (2002): "Le système d'occupation du territoire du Ve au IIIe s. av. J.-C sur le cours inférieur de l'Èbre". *Territoires celtiques. Espaces*

ethniques et territoires des agglomérations protohistoriques d'Europe occidentale. Actes du XXIVe colloque international de l'AFEAF. Martigues, 2000. 37-47.

Belarte, M. C., Noguera, J., Sanmartí, J. (2002): "El jaciment del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre). Un patró d'hàbitat ibèric en el curs inferior de l'Ebre". *Ibers a l'Ebre. Recerca i interpretació. Ilercavonia* 3. p. 89-110.

Blázquez, J.M. (1955-1956): "La interpretación de la pátera de Tivissa", *Ampurias* XVII-XVIII, 111-139.

Blázquez, J.M. (1957-1958): "Nuevas aportaciones a la interpretación de la pátera de Tivissa", *Ampurias* XIX-XX, 241-244.

Bosch Gimpera, P. (1915): "Troballes a Tivissa", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMXIII-XIV, p. 858-861.

Brull, Ll. (1930): "Notes", *Tivissa*, p. 86, 103, 140, 167.

CODEX S.C.C.L. (1993): *Memòria de la campanya de delimitació de l'any 1993 al Castellet de Banyoles, Tivissa (Ribera d'Ebre)*, Inèdit.

D' Aranzadi, T. (1929): "Acerca de un yugo ibérico". *Memorias de la Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*. Vol: XXI. p. 491-497.

Fernández Fuster, L. (1955): "La phiale ibérica de Tivissa. Ensayo de interpretación", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* LXI, nº 1, 269-282.

Garcia y Bellido, A. (1950): "Phiale ibérica de plata con representaciones de asunto religioso de Tivissa (Tarragona)", *Homenaje a Luís de Hoyos Sainz II*, Madrid, 148-156.

Gracia, F. (2000): "Análisis táctico de las fortificaciones ibéricas", *Gladius*, 20, p. 131-170.

Gràcia, F., Munilla, G., Pallarès, R. (1991): "Estructuración del poblamiento y sistemas defensivos en el área de la desembocadura del Ebro. Dos casos de estudio: La Moleta del Remei (Alcanar) y El Castellet de Banyoles (Tivissa)", *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica: Les fortificacions*, Manresa, p. 67-78.

Jornet, R. (2006): *El material ceràmic vascular del jaciment ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre). Estudi tipològic i de quantificació aplicada*. Diploma d'Estudis Avançats. Universitat de Barcelona. Dipòsit UB.

Jornet, R. (en premsa): "Artesanat i dinàmiques comercials en el si d'una ciutat ibèrica a l'Ebre a les darreries del segle III ane: el repertori ceràmic del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)". *Cypsela* 19.

Marín, M. C. (1983): "Una nueva interpretación de la pátera de Tivissa", *XVI Congreso Nacional de Arqueología (Murcia-Cartagena, 1982)*, Zaragoza, 709-715.

Mascort, M., Sanmartí, J., Santacana, J. (1991): *El jaciment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet) i el comerç fenici arcaic a la Catalunya Meridional*. Tarragona.

Montanero, D. (en premsa): "Murallas de compartimentos y cajones: reflejo de la expansión fenicio-púnica (del próximo oriente a la península ibérica)" *Pyrennae*.

Moret, P. (1996): *Les fortifications ibériques. De la fin de l'âge du Bronze à la conquête romaine*, Collection de la Casa de Velázquez, 56, Madrid.

Moret, P. (1998): "'Rostros de piedra'. Sobre la racionalidad del proyecto arquitectónico de las fortificaciones urbanas ibéricas" C. Aranegui (coord.), *Actas*

del Congreso Internacional Los iberos. Príncipes de Occidente. Estructuras de poder en la sociedad ibérica, Barcelona, 83-92

Moret, P. (2001): "Del buen uso de las murallas ibéricas", *Gladius*, 21, pp. 137-143.

Moret, P. (2006): "Architecture indigène et modèles hellénistiques: les ambiguïtés du cas ibérique", P. François, P. Moret y S. Péré-Noguès (eds.), *L'hellénisation en Méditerranée occidentale au temps des guerres puniques (260 – 180 av. J.-C.)*, Actes du colloque international de Toulouse, *Pallas* 70, 207-227.

Moret, P. (2008): "À propos du Castellet de Banyoles et de Philon de Byzance: une nécessaire palinodie" *Salduie*, Zaragoza, p. 1-29.

Noguera, J. (1998): "Evolució del poblament de la foia de Móra (Ribera d'Ebre, Tarragona) des del Bronze Final a l'Ibèric Ple: anàlisi i evolució del territori", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 8, p. 19-38.

Noguera, J. (2007): *L'Ebre ilercavó. Gènesi i evolució de l'estructura del poblament ibèric en el curs inferior del riu Ebre*. Universitat de Barcelona. Tesis doctoral en red: www.tdcat.cbuc.es.

Noguera, J. (2008): "Los inicios de la conquista romana de iberia: los campamentos de campaña del curso inferior del río Ebro". *Archivo Español de Arqueología*. 81. Pp. 31-48.

Olcina, M., Grau, I., Sala, F., Moltó, S., Reig, C. i Segura, J.M. (1998): "Nuevas aportaciones a la evolución de la ciudad ibérica: el ejemplo de La Serreta", *Actas del Congreso Internacional: Los Iberos, Príncipes de Occidente, Estructuras de poder en la sociedad Ibérica*, Barcelona, p. 35-46.

Olmos, R. 1996: "Las incertitudes de los lenguajes iconográficos: las páteras de plata 19 ibéricas", R. Olmos Romera i J.A. Santos Velasco (eds.), *Coloquio Internacional: Iconografía Ibérica, Iconografía Itálica. Propuestas de Interpretación y Lectura*, Serie Varia 3, 91-102.

Pallarès, R. (1984a): *El poblamiento ibérico de las comarcas de Tarragona (El Castellet de banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre)*, resumen de tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

Pallarès, R. (1984b): "El sistema defensivo frontal del Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre", *Pyrenae*, 19-20, p. 113-125.

Pallarès, R., (1987): "Dos elements de filiació grega del segle IV a.C. a l'assentament ibèric del Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre", *Protohistòria Catalana, 6è Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, p. 281-288.

Rafel, N, Armada, X.-L-, Belarte, M.C., Fairén, S., Gasull, P., Graells, R., Morell, N., Pérez, A. y Villalba, P. (2008): "El área minero-metalúrgica del Baix Priorat (Tarragona) en la Protohistoria. Explotación y redes de intercambio", *Revista d'Arqueologia de Ponent* 18, 245-269.

Rafel, N., Garcia, D., Jornet, R. (2012): "Nuevos datos sobre la evolución del poblamiento en la Cataluña meridional entre el siglo VII a.n.e y época romana: el Coll del Moro de Gandesa". *Kalathos*. 26-27, pp. S.A.E.T. Teruel, 2007-2008.

Ruiz, A. 1998: "Los príncipes iberos: procesos económicos y sociales", C. Aranegui (coord.), *Actas del Congreso Internacional Los iberos. Príncipes de Occidente. Estructuras de poder en la sociedad ibérica*, Barcelona, 289-300.

Sardà, S., Diloli, J., Bea, D., Ferré, R. (2010): "El espacio de las élites: poder y ritual en la protohistoria del curso inferior del Ebro (siglos VII-III ANE)". *Arqueología Espacial*, 28, 65-90.

Sanmartí, J. 2010: "Demografía y cambio socio-cultural : el caso de la Iberia septentrional", F. Burillo (ed. y coord.), *Arqueología de la Población*, VI Coloquio Internacional de Arqueología Espacial, *Arqueología Espacial*, 28, 91-108.

Sanmartí, J., Álvarez, R., Asensio, D., Jornet, R., Miró, M. (en prensa): "Castellet de Banyoles (Tivissa): Una ciudad ibérica en el curso inferior del río Ebro". *Archivo Español de Arqueología*. Madrid, 2011.

Sanmartí, J., Belarte, M. C., Santacana, J., Asensio, D., Noguera, J. (2000): "L'assentament del bronze final i la primera edat del ferro del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre)". *Arqueomediterrània* 5. Barcelona.

Serra-Ràfols, J. de C. (1936): "Noves inscripcions ibèriques: Inscripció de Tivissa". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXXVII-MCMXXXI*. Barcelona, p. 339-340.

Serra-Ràfols, J. de C. (1941): "El poblado ibérico del Castellet de Banyoles /Tivissa, Bajo Ebro)", *Ampurias* 3, p. 15-34.

Serra-Ràfols, J. de C. (1965): "La destrucción del poblado ibérico del Castellet de Banyoles de Tivissa (Bajo Ebro)", *Ampurias*, 26-27, p. 105-117.

Tarradell-Font, N. (2003-2004): «Les monedes del Castellet de Banyoles de Tivissa (Ribera d'Ebre, Catalunya). Noves troballes de les excavacions 1998-1999 i revisió de les anteriors», *Fonaments*, 10/11, 245-317.

Tarradell-Font, N.; Noguera, J. (en prensa): «Avance al estudio de las monedas del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Tarragona)». *XIII Congreso Nacional de Numismática*, Cádiz 2007.

Vilaseca, S. (1945): «A propósito de un hallazgo efectuado en el Castellet de Banyoles (Tivissa) y de las supuestas bocinas de dos ramas, ibéricas y celtibéricas», *Butlletí Arqueològic de Tarragona* 45, época IV, 74-81.

Vilaseca, S., Serra-Ràfols, J. de C., Brull, Ll. (1949): *Excavaciones del Plan Nacional en el Castellet de Bañolas, de Tivisa (Tarragona)*, Informes y Memorias 20, Madrid.

FIGURES
PLANTES I SECCIONS

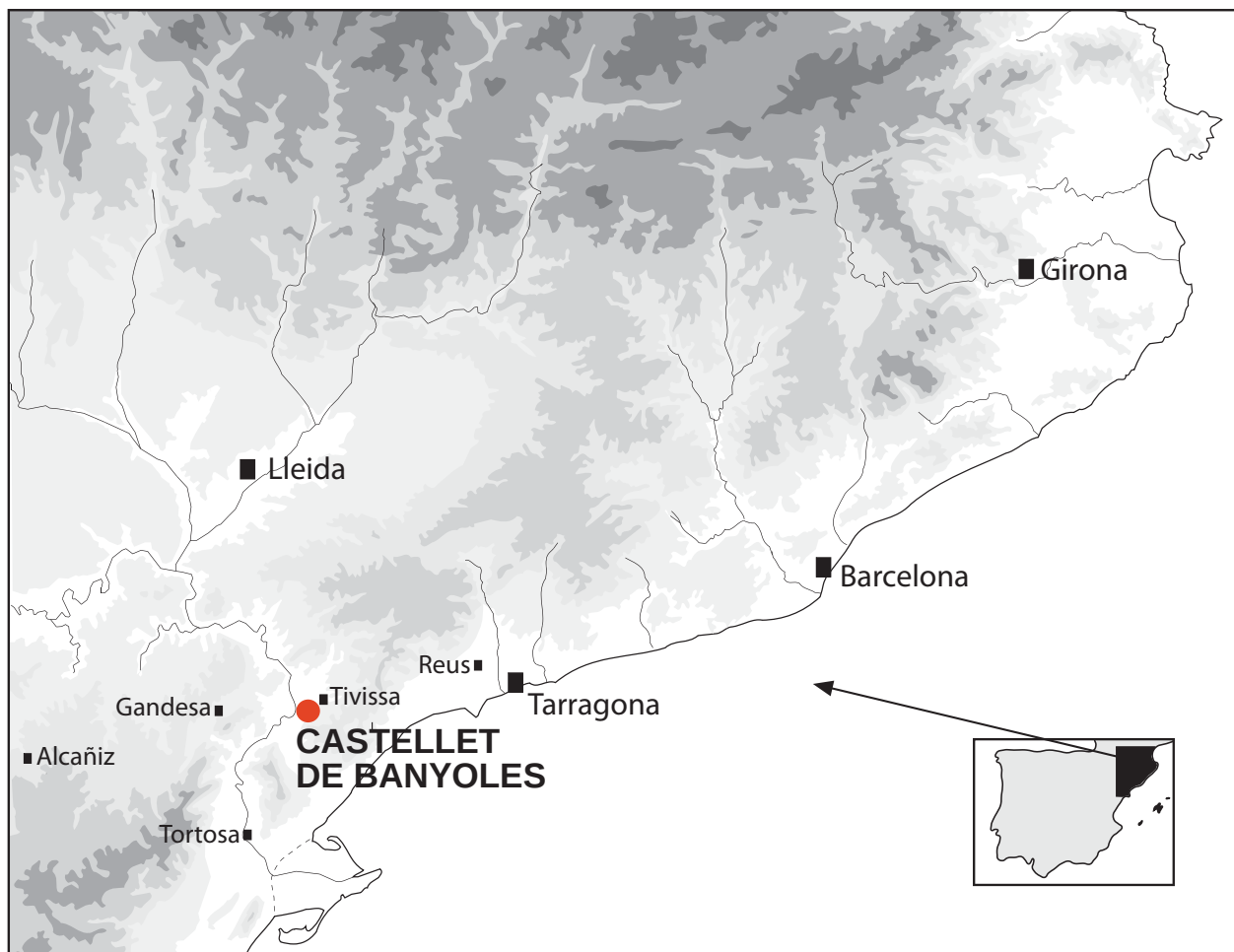

Figura 1. Situació Castell de Banyoles

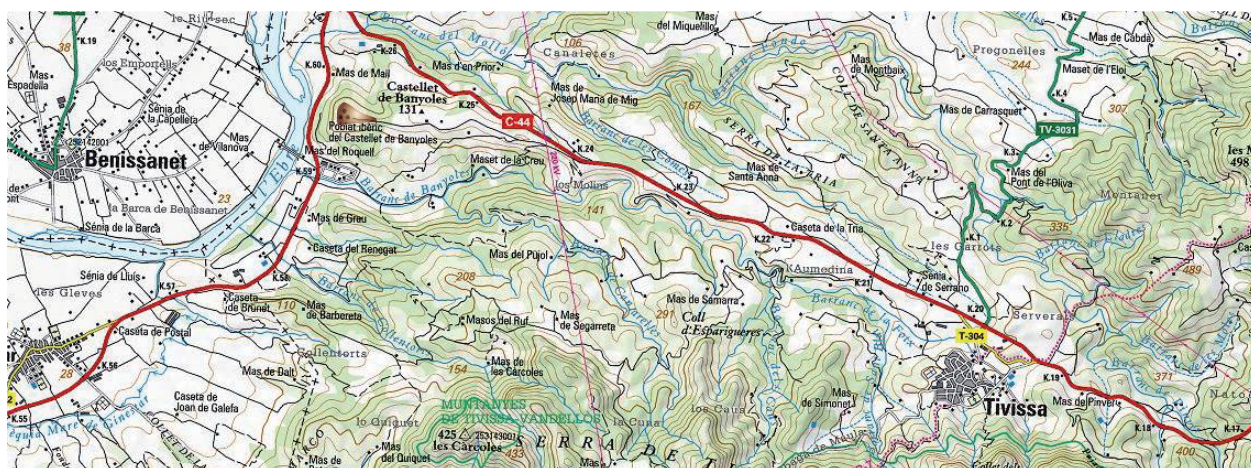

Figura 2. Mapa de carreteres i ortofotomapa del jaciment en relació al municipi de Tivissa.
Font: Institut Cartogràfic de Catalunya (icc)

Figura 3 . Ortofotomapa de l'àrea arqueològica amb els sectors excavats o prospectats.
Font: Institut Cartogràfic de Catalunya (icc).

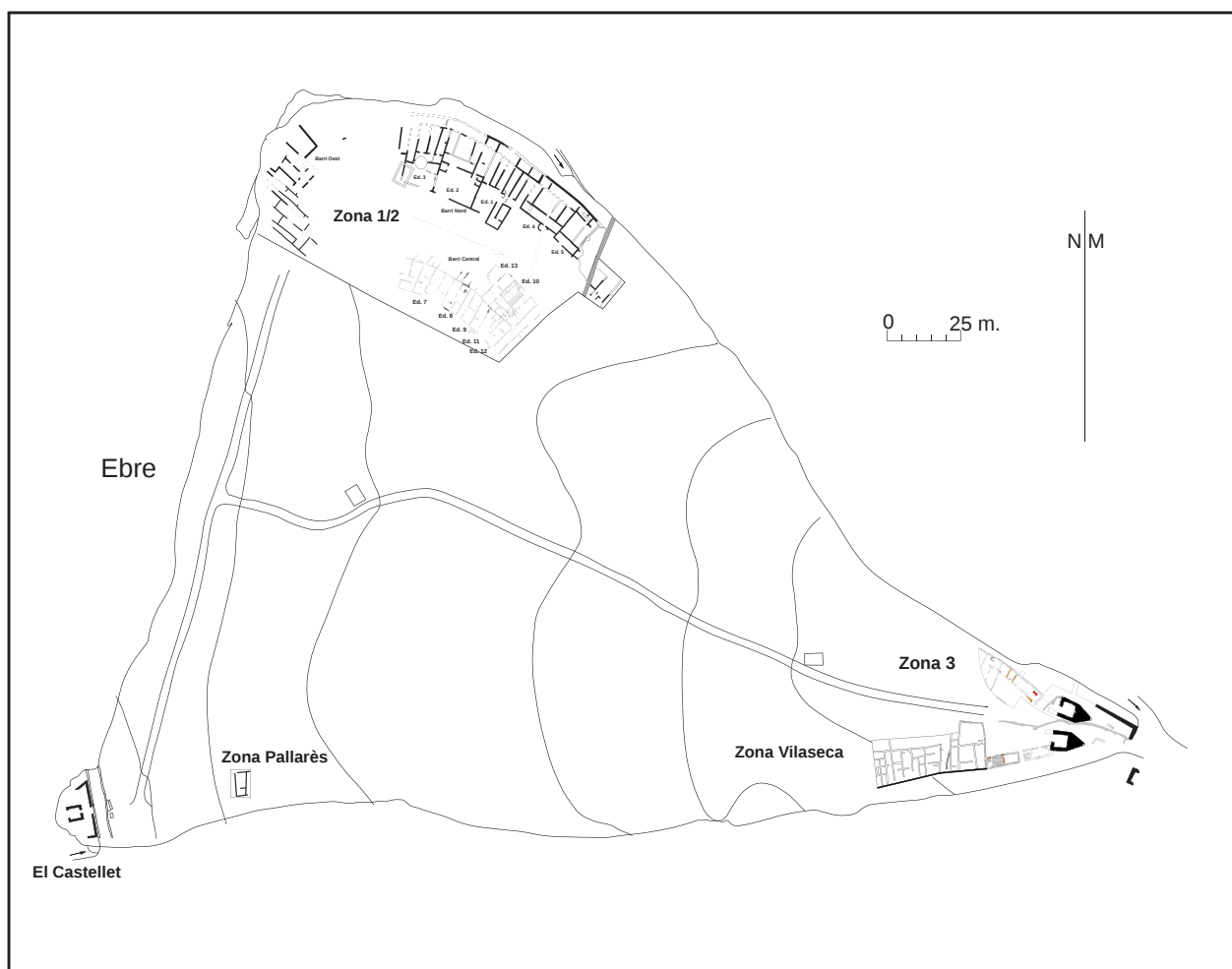

Figura 4. Planimetria general del jaciment amb la situació de les zones obertes.

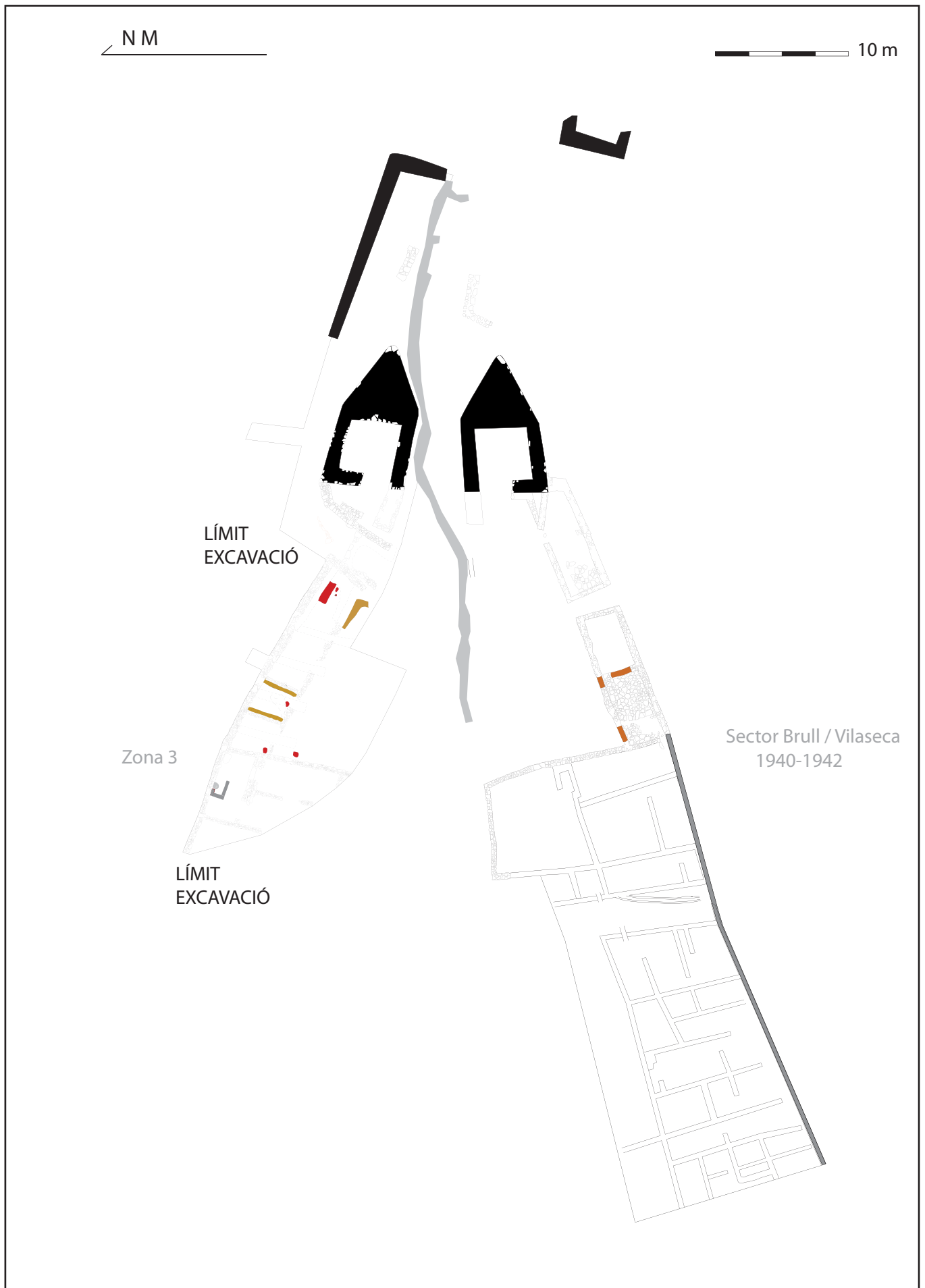

Figura 5. Planta - cròquis de la zona excavada el 2009 en relació al sector Vilaseca

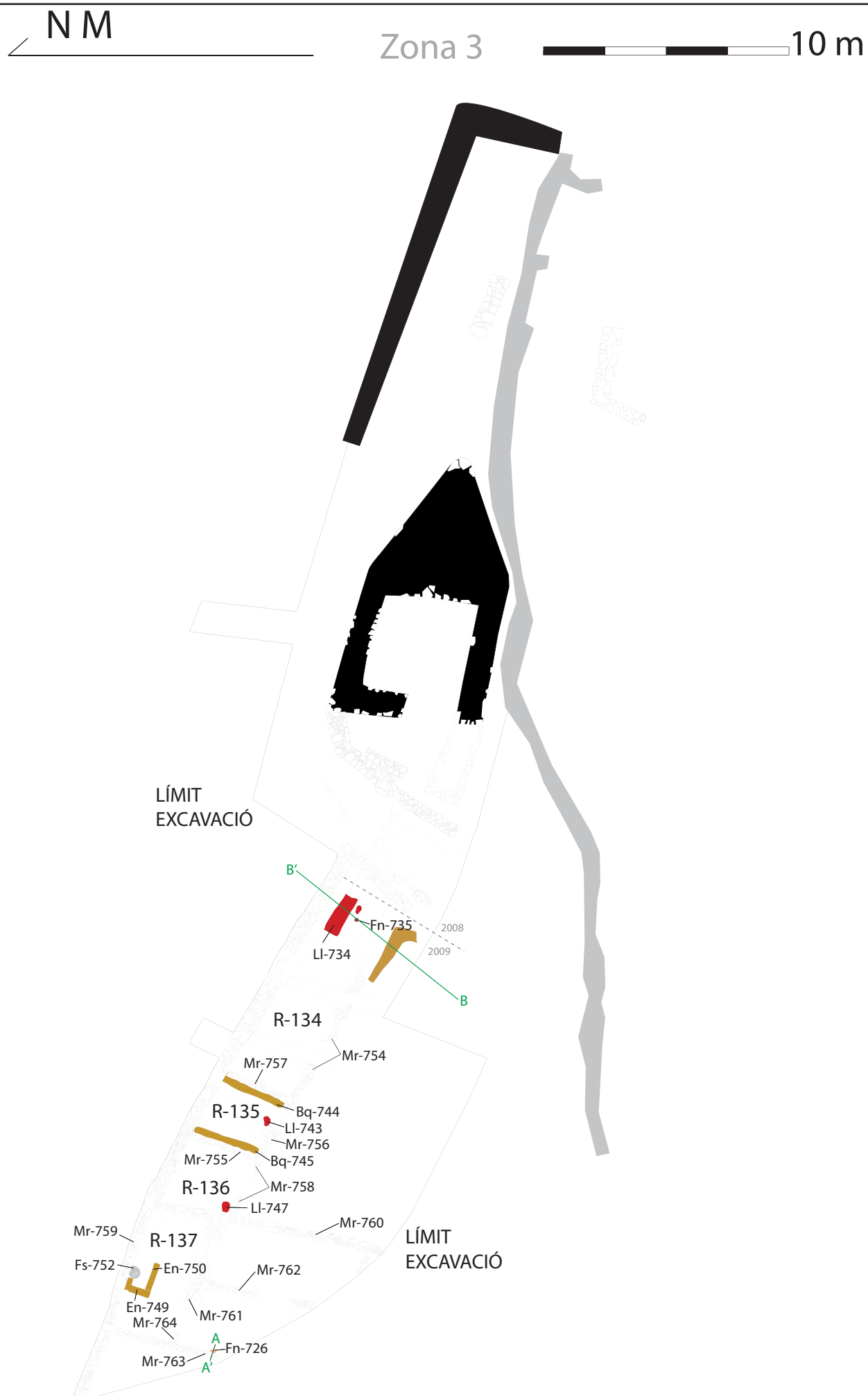

Figura 6. Planta de la zona excavada el 2009 amb els murs i arrenjaments interns indicats.

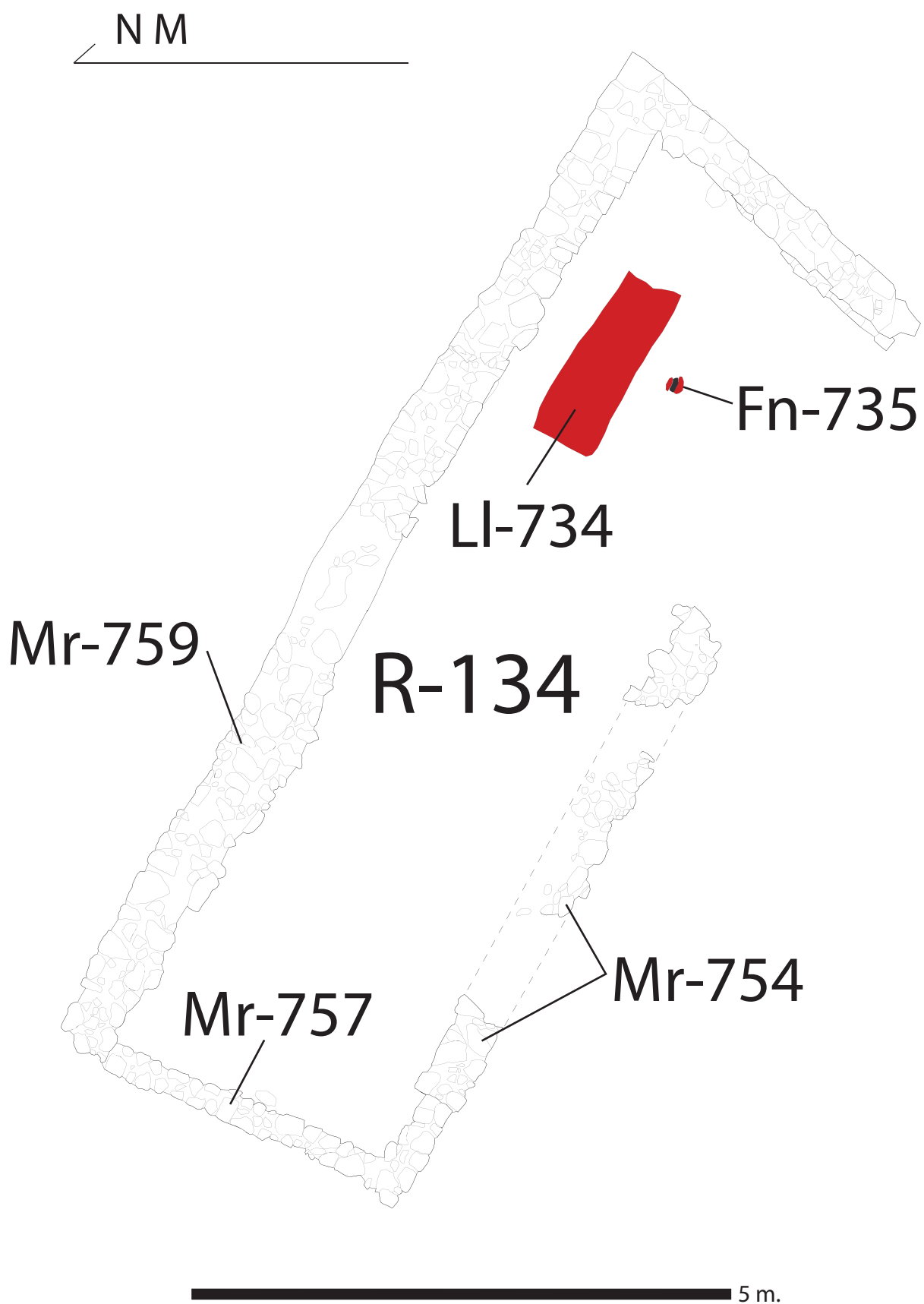
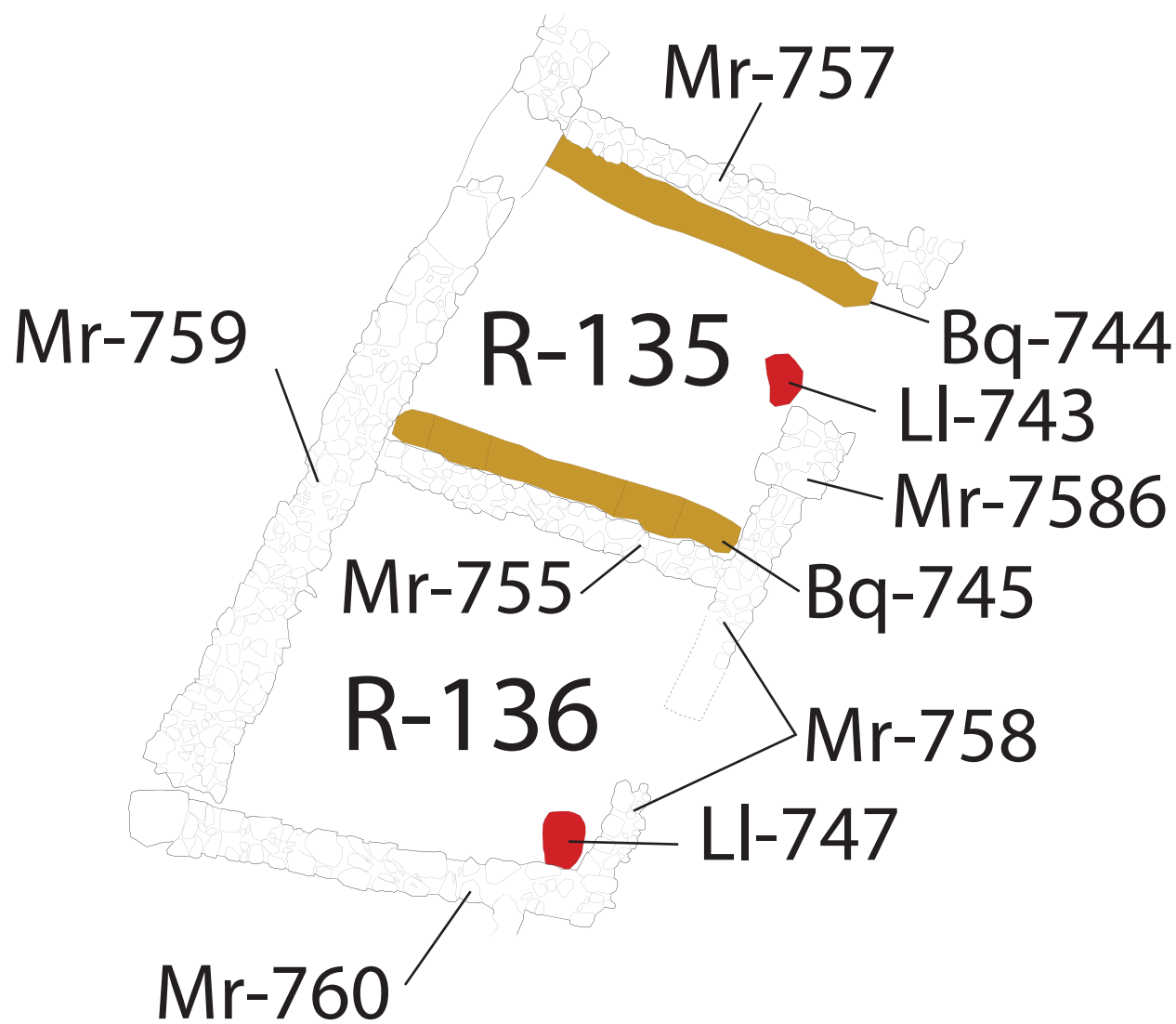

Figura 7. Planta del Recinto 134.

N M

5 m.

Figura 8. Planta dels Recintes 135 i 136 .

N M

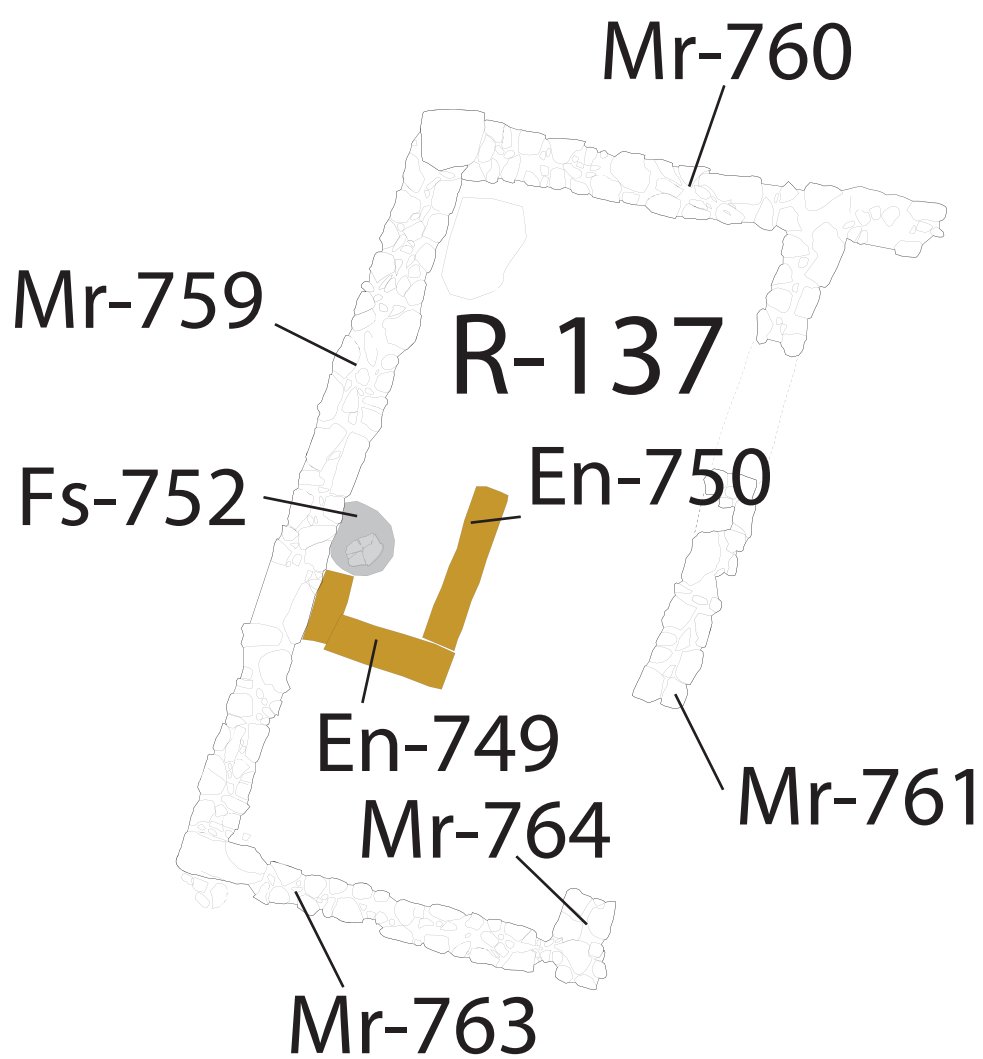

Figura 9. Planta del Recinte 137.

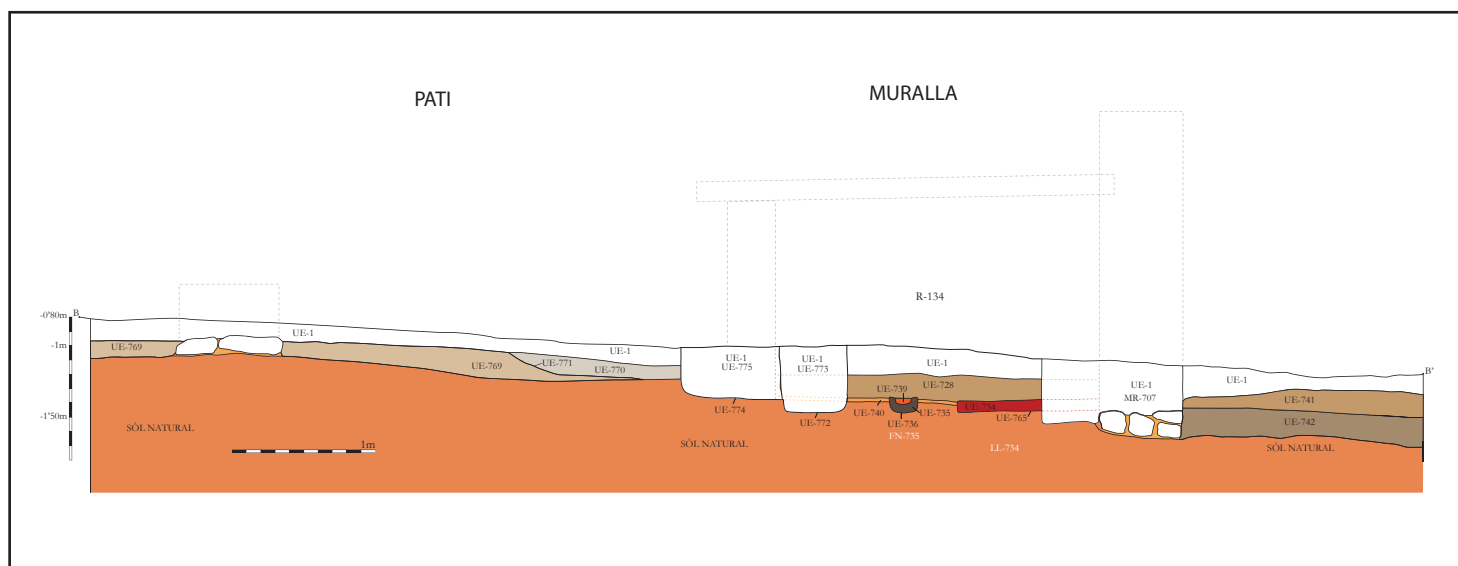

Figura 10. Secció representativa del pati obert i el cos de muralla de compartiments.

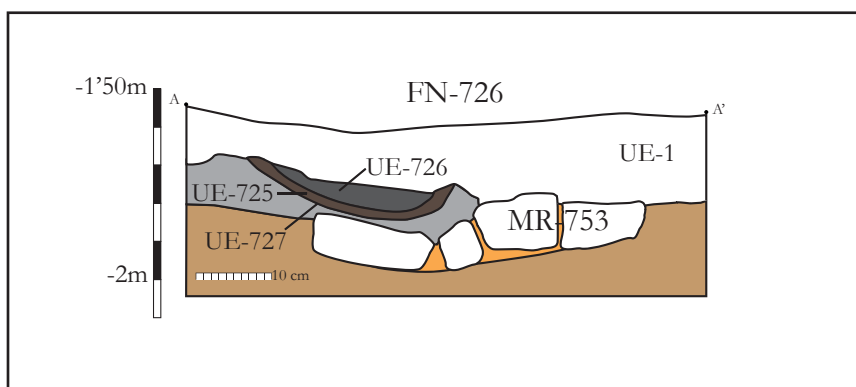

Figura 11. Secció del forn de bronze documentat sobre els nivells ibèrics.

FOTOGRAFIES

FOTOGRAFIES

- 1.- Treballs d'excavació de la UE 1 amb màquina retroexcavadora a la zona 3.
- 2.- Vista general de la zona 3 amb els nivells de circulació de la Fase II (ibèrica). Des de l'oest.
- 3.- Vista general de la zona 3 amb els nivells de circulació de la Fase II (ibèrica). Des de l'est.
- 4.- Detall de la UE 731 al sondeig extramurs. Des del nord.
- 5.- Detall de la muralla exterior (UE 707). Des del nord.
- 6.- Detall de l'embà (UE 749-750) i la fossa (UE 752) a Recinte 137. Des del sud.
- 7.- Detall de la fossa (UE 752) i del dipòsit ceràmic al seu interior (UE 768). Des del sud.
- 8.- Vista general del Recinte 135. Des del sud.
- 9.- Vista general del Recinte 135. Des del sud.
- 10.- Vista general dels recintes 135 i 135. Des del sud.
- 11.- Vista general del Recinte 134. Des del sud.
- 12.- Detall de la gran llar rectangular (LL-734) i del forn (FN-735) del Recinte 134. Des del sud est.
- 13.- Detall de la troballa del forn metal·lúrgic de bronze de Fase III. (FN-726).
- 14.- Detall de la UE 726 del forn metal·lúrgic de bronze de la Fase III.
- 15.- Detall de la UE 727 del forn metal·lúrgic de bronze de la Fase III.

Fotografia 1: treballs d'excavació de la UE 1 amb màquina retroexcavadora a la zona 3

Fotografia 2: vista general de la zona 3 amb els nivells de circulació de la Fase II (ibèrica). Des de l'oest.

Fotografia 3: vista general de la zona 3 amb els nivells de circulació de la Fase II (ibèrica). Des de l'est.

Fotografia 4: detall de UE 731 al sondeig extramurs

Fotografia 5: detall de la muralla exterior (UE 707)

Fotografia 6: detall de l'embà (UE 749-750) i la fossa (UE 752) a Recinte 137

Fotografia 7: detall de la fossa (UE 752) i del dipòsit ceràmic al seu interior (UE 768)

Fotografia 8: vista general del recinte135.

Fotografia 8: vista general del recinte136.

Fotografia10: vista general del recinte135 i 136.

Fotografia 11: vista general del recinte134.

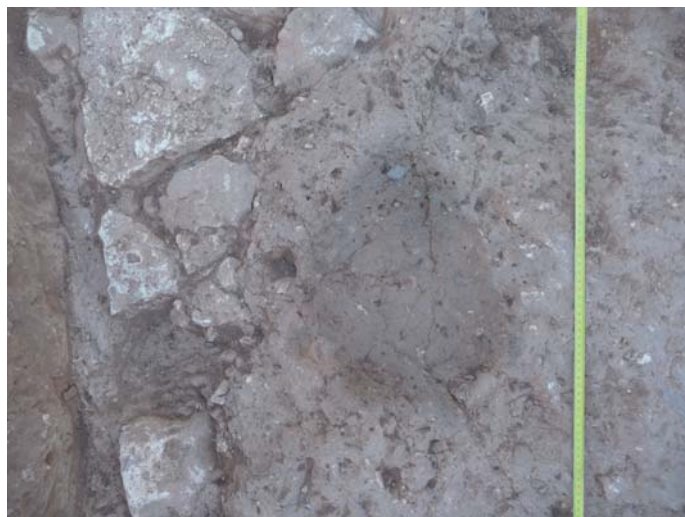
Fotografia 12: detall de la gran llar rectangular (UE -734) del recinte134.

Fotografia 13: detall de la troballa del fornec metal·lúrgic de bronze de Fase III. (UE-725)

Fotografia 14: detall de la UE 726 del fornec metal·lúrgic de bronze de la Fase III.

Fotografia 15: detall de la UE 727 del fornec metal·lúrgic de bronze de la Fase III.

MATERIALS
INVENTARI I DIBUIXOS

Inventari materials

Zona 3; Barri adjacent Torre Nord

U.E. 728 (Recinte 134, estrat molt alterat, mig superficial, mig enderroc)

Ceràmica àtica de vernís negre

1.- 1 fragment de vora d'un *Kantharos* o Lamb. 40.

Taller de Roses o Campaniana del Cercle de la B (molt dubtós ??)

2.- 3 fragments informes.

Àmfora Itàlica

3.- 2 fragments del fons i arrencament del pivot d'una peça de tipus indeterminable, probablement d'una greco-itàlica del tipus Lyding-Will C o D.

4.- 3 fragments informes.

Ceràmica ibèrica oxidada

5 i 6.- 2 fragments de vora de sengles àmfores.

7 i 8 i 8bis.- 3 fragments de vora exvasada de sengles gerres o gerretes.

9.- 1 fragment de vora d'un plat de vora reentrant.

9bis.- 1 fragment de vora d'un *Kalathos*, amb decoració pintada.

10.- 1 fragment de vora d'un broc, d'una peça de forma indeterminable.

10bis.- 1 fragment de base còncaua d'una gerra o olla.

11.- 1 fragment de base amb peu anular d'un plat.

12 i 12bis.- 2 fragments de nansa bífida de sengles olles o tenalles.

13.- 1 fragment de nansa de cinta d'una gerreta.

14.- 2 fragments informes, amb decoració pintada.

15.- 104 fragments informes.

Ceràmica ibèrica reduïda

16.- 1 fragment de vora exvasada d'una gerra, amb decoració pintada.

17.- 1 fragment de vora i arrencament de nansa d'una gerreta, tal vegada d'un vas de fireta.

18.- 1 fragment de nansa de cinta, d'una forma indeterminable.

19.- 7 fragments informes.

Ceràmica grollera a torn

20.- 1 fragment del llavi d'una vora exvasada d'una olla.

21.- 2 fragments d'una base lleugerament còncaua d'una olla.

22.- 9 fragments informes.

Ceràmica a mà

23 i 23bis.- 2 fragments de vora de sengles olles.

24.- 1 fragment de base plana d'una olla.

24bis.- 1 fragment del pom complet i arrencament del cos d'una tapadora.

25.- 3 fragments informes.

Material constructiu

26.- 6 petits fragments de fang cru, tal vegada parts d'elements de coberta.

U.E. 725 (Recinte 134, Fornet)

Metalls

- 3 fragments de restes de fosa i escòries de bronze.

- 3 fragments d'escòria ceràmica, aparentment restes d'un gresol.

U.E. 729 (Recinte 135, enderroc)

Ceràmica ibèrica oxidada

1.- 1 fragment de vora reentrant d'una tenalla tipus "pithos".

2.- 2 fragments de vora d'un plat de vora reentrant.

3.- 1 fragment de nansa bífida d'una olla o tenalla.

4.- 18 fragments informes.

Ceràmica grollera a torn

5.- 9 fragments de vora i part del cos d'una olla carenada.

6.- 4 fragments informes.

Ceràmica a mà

7.- 7 fragments de vora i part del cos d'una olla carenada, amb decoració d'ungulacions.

8.- 19 fragments informes.

Metalls

- 1 fragment d'una petita tija de ferro, d'un estris indeterminat.

U.E. 730 (Recinte 136, enderroc)

Campaniana A

1.- 1 fragment informe.

Àmfora itàlica

2.- 2 fragments informes.

Cerámica ibérica oxidada

- 3.- 1 fragment de vora reentrant d'una tenalla tipus "pithos".
- 4.- 1 fragment de la nansa completa d'una àmfora.
- 5.- 1 fragment de nansa bífida d'una olla/tenalla.
- 6.- 49 fragments informes.

Cerámica ibérica reduïda

- 7.- 1 fragment del llavi i bona part de la nansa d'un gerreta, tal vegada un vas de fireta.

Cerámica grollera a torn

- 8.- 1 fragment de vora d'una olla.
- 9.- 2 fragments informes.

Cerámica a mà

- 10.- 2 fragments informes.

Cerámica vidrada (intrusió)

- 11.- 1 fragment informe, de vidrat marró.

U.E. 732 (Edifici 19, Recinte 137, enderroc)

Campaniana A

- 1.- 1 fragment de vora d'una copa amb nanses de la forma Morel 68, amb decoració blanca sobrepintada.

Àmfora Itàlica

- 2.- 1 fragment informe.

Cerámica ibérica oxidada

- 3.- 3 fragments de vora, espatlla i arrencament de nansa d'una àmfora.
- 4.- 4 fragments de vora d'una àmfora.
- 5 i 6.- 2 fragments de vora de sengles àmfores.
- 7.- 6 fragments del pívot complet d'una àmfora.
- 8.- 2 fragments de vora reentrant d'una tenalla del tipus "pithos".
- 9.- 1 fragment del llavi d'una olla amb llavi de "coll de cigne".
- 10 i 10bis.- 2 fragments de vora exvasada de sengles gerres o gerretes.
- 10ter.- 1 fragment de vora d'un plat de vora reentrant.
- 11 a 16.- 6 fragments de bases còncaves de sengles olles o gerres.
- 17.- 1 fragment d'una nansa bífida completa, d'una olla/tenalla.
- 18 a 23.- 6 fragments de nanses de secció circular, d'olles o tenalles.
- 24.- 1 fragment de nansa de cinta d'una gerra.
- 25.- 1 fragment de nanseta vertical d'una copa o gerreta.
- 26.- 21 fragments informes, amb decoració pintada.
- 27.- 719 fragments informes.

Ceràmica ibèrica reduïda

27bis.- 2 fragments informes.

Ceràmica grollera a torn

28.- 15 fragments que donen el perfil complet d'una gerreta bicònica, d'una nansa.

28bis.- 1 fragment de vora reentrant, amb llavi bisellat, d'una olla de tanca hermètica.

29.- 1 fragment de vora d'una forma indeterminable.

30.- 14 fragments informes.

Ceràmica a mà

31.- 1 fragment informe.

Material no vascular

32.- 1 fragment de l'extrem d'una peça tubular de ceràmica ibèrica oxidada, carenada al centre, amb tota probabilitat part d'una tobera.

Metalls

33.- 1 fragment d'una fíbula de bronze completa, amb molla lateral i arc quadrangular, amb decoració feta amb dues incrustacions de pasta vermella, amb molta versemblança, de corall.

U.E. 733 (Recinte 137)

Ceràmica ibèrica oxidada

1.- 1 petit fragment de vora d'un plat de vora reentrant.

2.- 22 fragments informes.

Ceràmica grollera a torn

3.- 1 fragment informe.

U.E. 769 (enderroc espai exterior, plaça)

Ceràmica ibèrica oxidada

1.- 1 fragment de vora d'un *Kalathos*.

2.- 1 fragment de vora horitzontal, de forma indeterminable (*Kalathos*?).

3.- 1 fragment de base amb peu anular d'una gerra.

4.- 1 fragment informe, amb decoració pintada.

5.- 54 fragments informes.

Ceràmica grollera a torn

6.- 1 fragment de vora d'una tapadora.

7.- 1 fragment informe.

Metalls

- 1 fragment amorf d'escòria fèrrica.

U.E. 731 (enderroc sondeix exterior muralla)

Ceràmica ibèrica oxidada

- 1 i 2.-** 2 fragments de vora, amb llavi de “coll de cigne”, de sengles olles o tenalles, un d'ells amb decoració pintada.
- 3.-** 33 fragments informes.

Ceràmica a mà

- 4.-** 1 fragment informe.

U.E. 1 (Superficial)

Campaniana A

- 1.-** 1 fragment d'una base anular completa d'un bol, de forma indeterminable.

Campaniana del Cercle de la B

- 2.-** 1 fragment de vora d'un bol de la forma Lamboglia 1.

Taller de Roses

- 3.-** 1 fragment de base amb peu anular, amb decoració d'estries a rodeta, de forma indeterminada.

Àmfora itàlica

- 4.-** 1 fragment de vora d'una peça grecoitàlica, del tipus Lyding-Will C o D.

Cerámica ibérica oxidada

- 5.-** 1 fragment de vora reentrant d'una tenalla tipus “pithos”.
- 6 i 7.-** 2 fragments de vora, amb llavi de “coll de cigne”, de sengles olles o tenalles.
- 8.-** 1 fragment de vora d'un *Kalathos*.

Ceràmica ibèrica reduïda

- 9.-** 1 fragment de base plana d'un gobelet, tal vegada una imitació dels vasos de parets fines itàliques.

Cerámica grollera a torn

- 10 i 11.-** 5 fragments de vora de 2 individus d'olla carenada.

Cerámica moderna

- 12.-** 1 fragment de vora d'un plat, de ceràmica no vidrada.

Metalls

- 3 fragments de plaques rectangulars de ferro.
- 1 fragment d'una punta de ferro de secció triangular.
- 1 fragment d'un petit rotlle de plom.

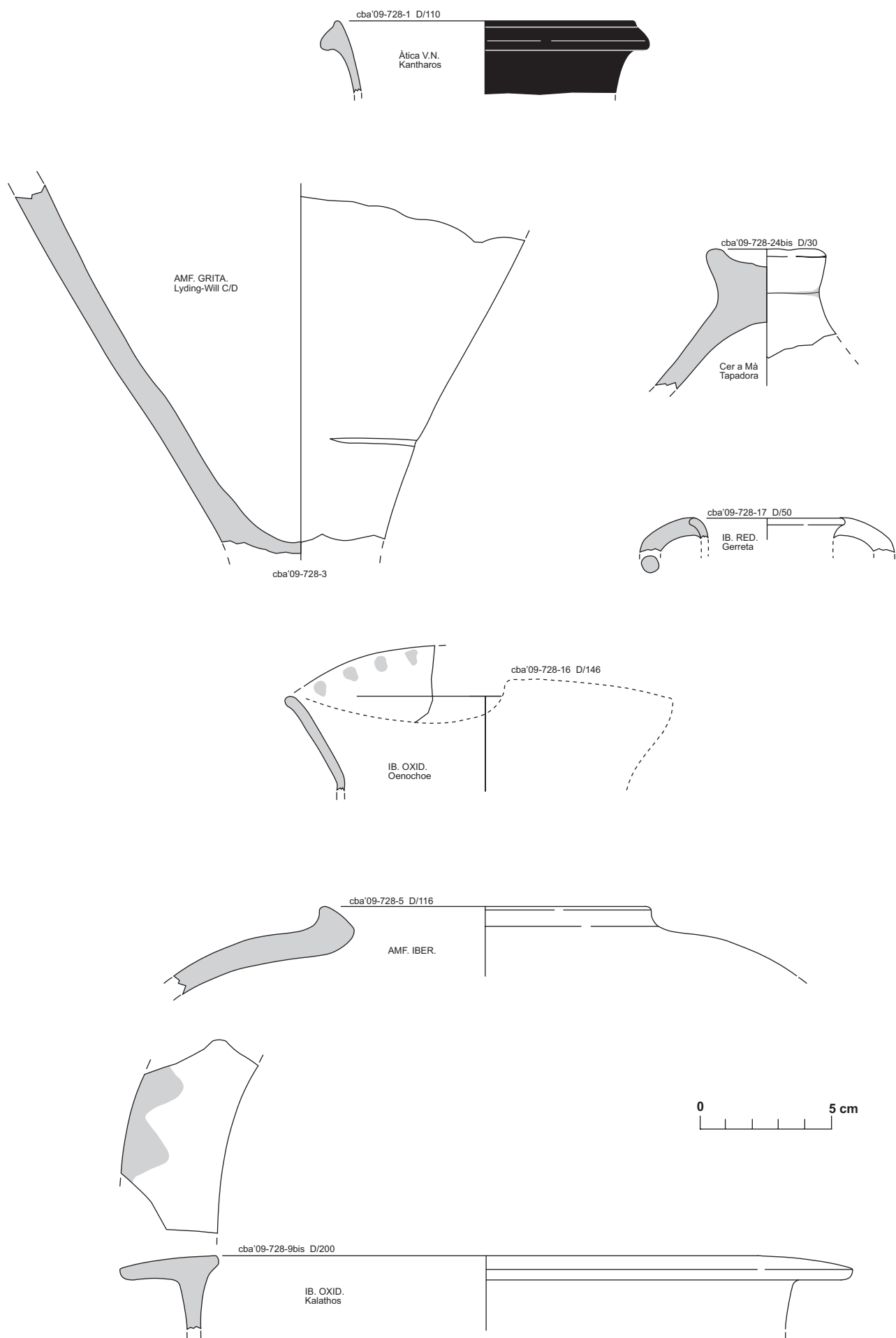

Figura 1: materials ceràmics dels nivells d'enderroc del Recinte 134. Entorn 200 aC.

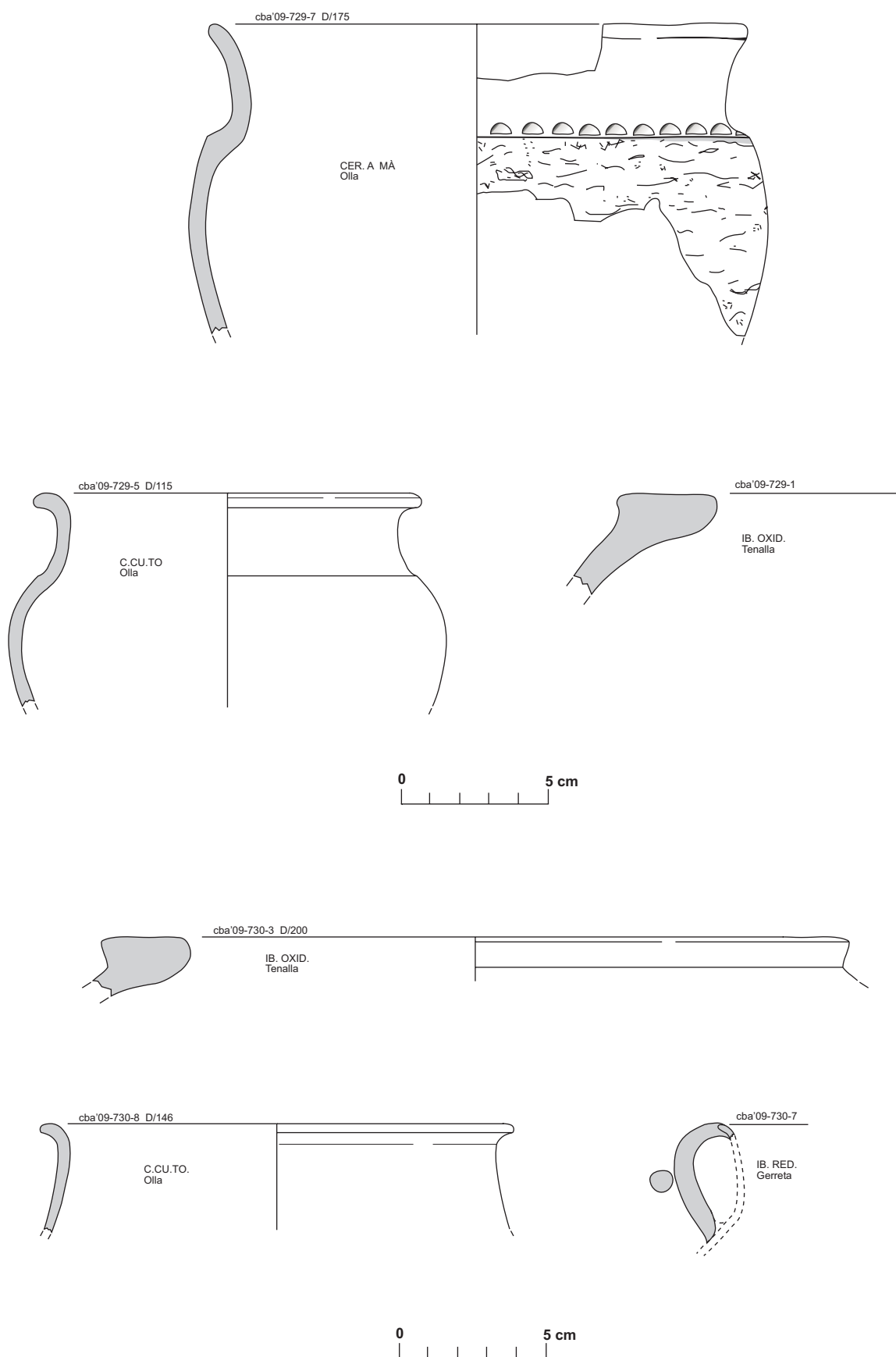

Figura 2: materials ceràmics dels nivells d'enderroc del Recinte 135 (UE 729). i del Recinte 136 (UE 730). Entorn 200 aC.

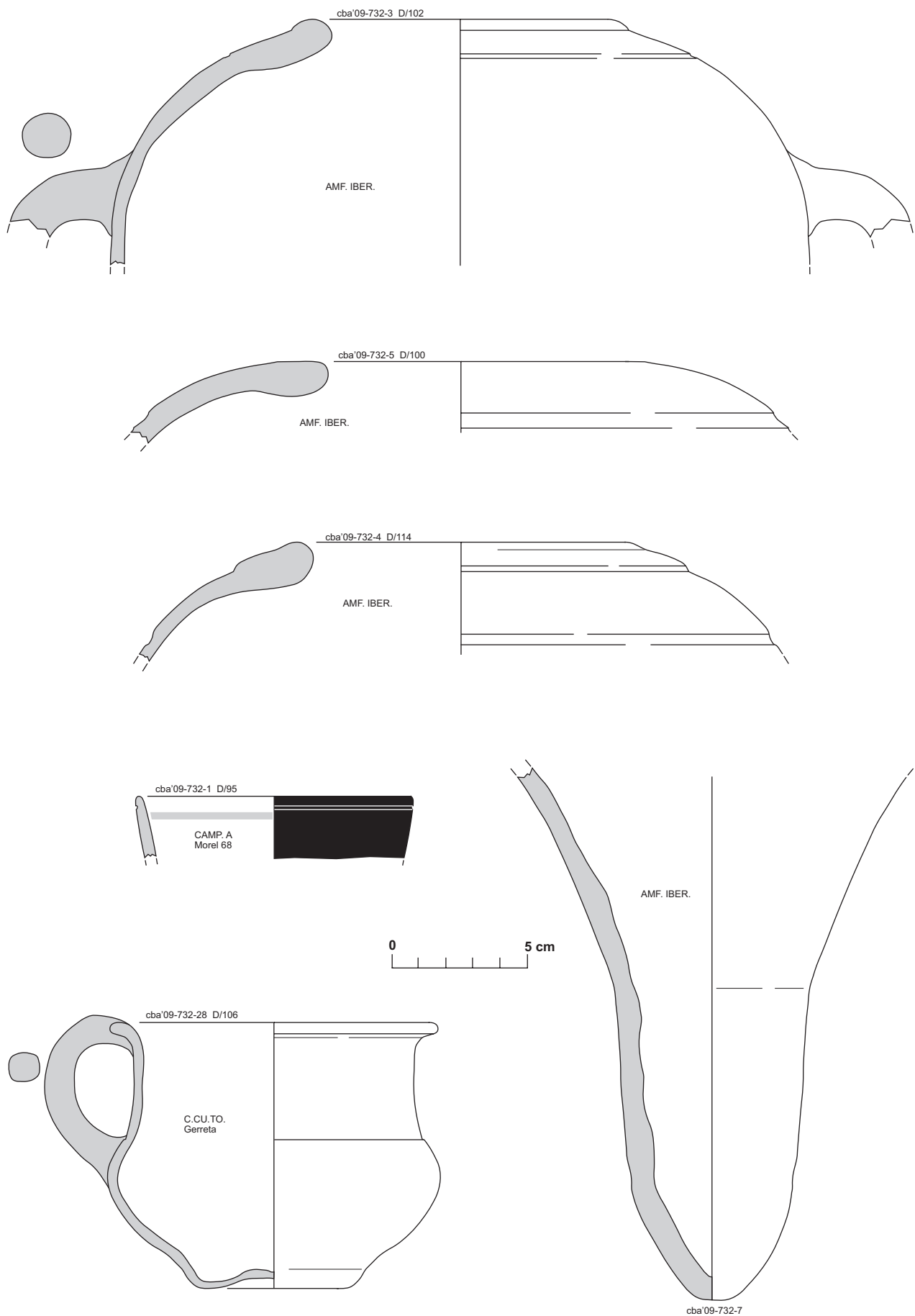

Figura 3: materials ceràmics dels nivells d'enderroc del Recinte 137 (Edifici 19). Entorn 200 aC.

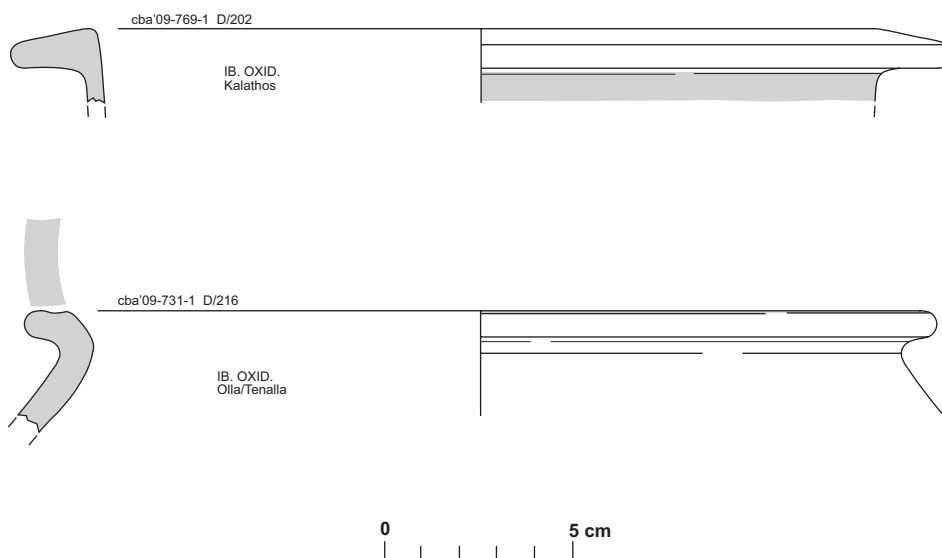
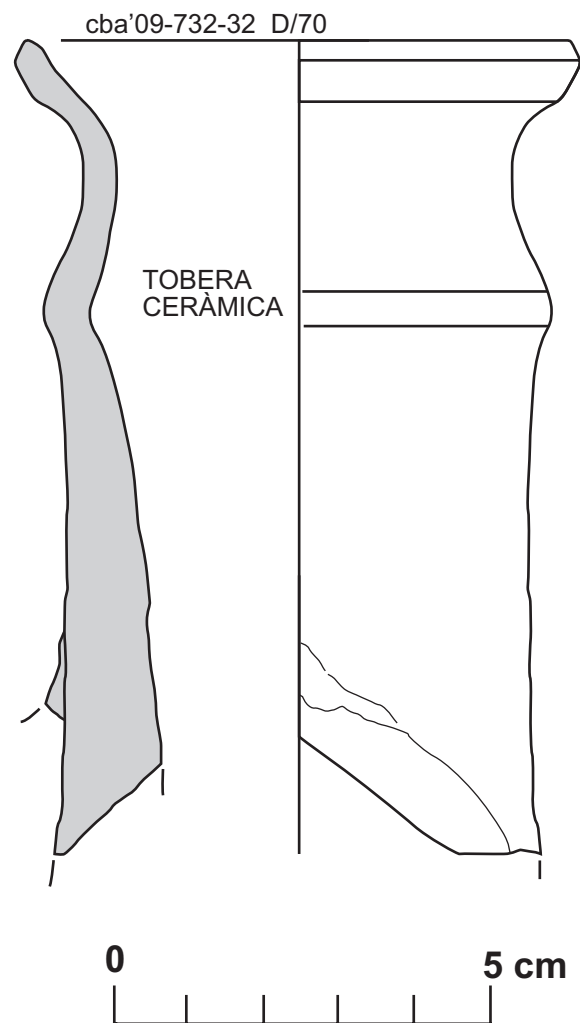
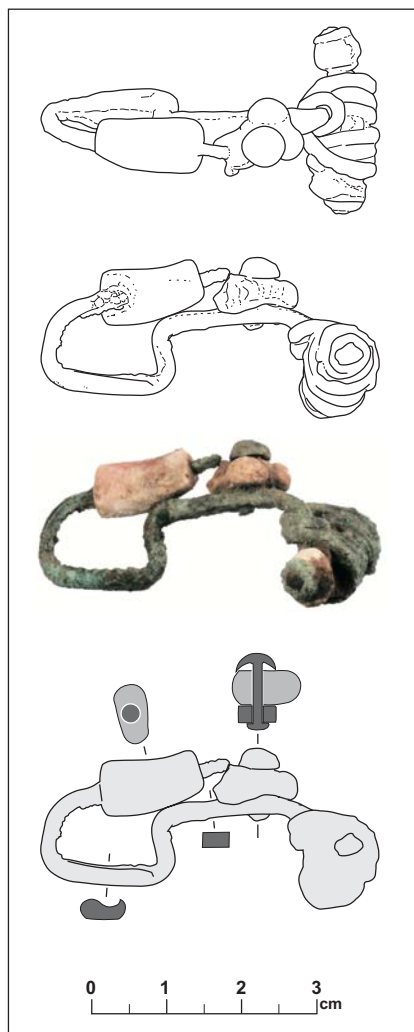

Figura 4: Fíbula i tobera del nivell d'enderroc del Recinte 137 (Edifici 19) i materials ceràmics de nivells exteriors a la bateria d'edificis. Entorn 200 aC.

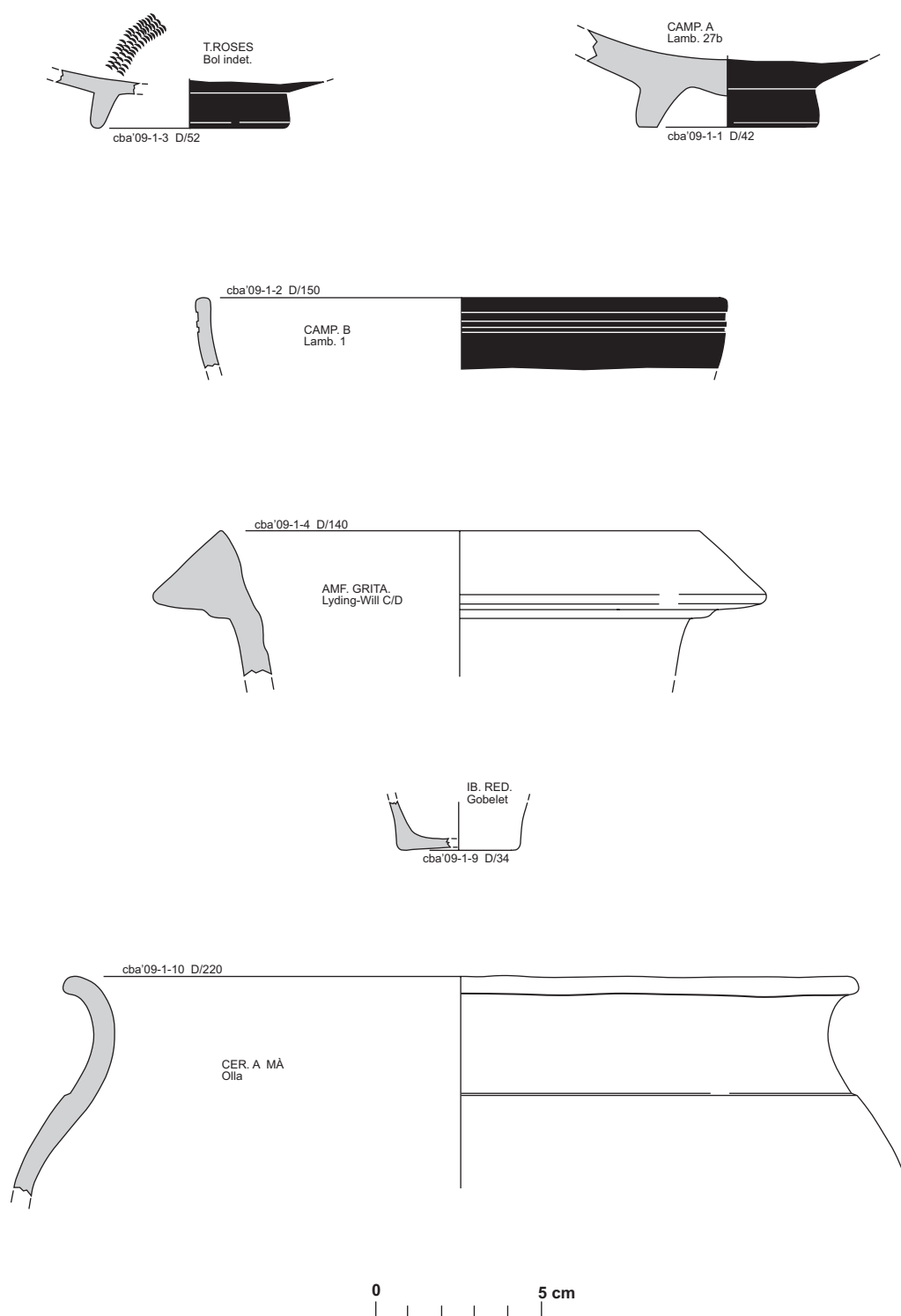

Figura 5: materials ceràmics dels nivells superficials de la Zona 3.